

UDK 347.622(497.5 Zadar)“15/18“(093)

94(497.5 Zadar)“15/18“

Primljeno: 15. 4. 2015.

Prihvaćeno: 15. 11. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama i ostalim dokumentima sa zadarskoga područja od 1565. do sredine 19. stoljeća

Grozdana Franov-Živković

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru

Obala kneza Trpimira 8

23000 Zadar

Republika Hrvatska

E-adresa: grozdanafranovzivkovic@gmail.com

Na zadarskome području sačuvan je velik broj glagoljskih matičnih knjiga od 1565. do 1825. godine. U članku su obrađene zapreke za sklapanje braka u matičnim knjigama vjenčanih, ali i u ostalim matičnim knjigama koje sadrže podatke o vjenčanjima te u pratećoj dokumentaciji potrebnoj za sam čin i upis vjenčanja, koja je ostajala u župnim arhivima. Tako se dozvole za sklapanje braka daju u sljedećim slučajevima: rodbinski odnos odnosno krvno srodstvo, duhovno srodstvo i srodstvo po tazbini, zakonsko srodstvo, zajednički život prije braka, sklapanje braka udovca ili udovice, sklapanje braka različitih vjeroispovjesti, sklapanje braka maloljetne osobe, sklapanje braka osobe iz druge biskupije, oslobođenje od tri napovidi te dozvola da se mladenci mogu vjenčati u župi ženika. U članku se analizira učestalost zapreka za sklapanje braka u raznim dijelovima zadarskoga područja: otocima, priobalju i zadarskome zaleđu.

Ključne riječi: kurzivna glagoljica, matične knjige, popratna dokumentacija, zapreke za sklapanje braka, Tridentski sabor, 16. do 19. stoljeće, zadarsko područje

O glagoljskim matičnim knjigama zadarskoga područja

Na zadarskome području bilježimo najranije upise činjenica smrti u Reguli sv. Benedikta koncem XIV stoljeća gdje je jedan cijeli zasebni dio pisan u obliku godara u kojemu su upisivane smrti od 15. pa sve do 18. stoljeća (Štefanić to naziva kalendar-nekrolog). Najraniji je upis s datumom 9. lipnja 1406.¹

¹ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II* (Zagreb: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1970), 88, 89.

Pojedinačne zapise rođenja, krštenja (ili rođenja), smrti i vjenčanja nalazimo u sljedećim glagoljskim kodeksima: u Pašmanskome brevijaru (druga polovica XIV i XV stoljeća)² u Tkonskome zborniku, prva četvrtina XVI. stoljeća,³ u Zborniku Šimuna Glavića, 1529. – 1557.,⁴ zatim po raznim misalima i brevijarima,⁵ na posebnim listovima papira kao razne potvrde o rođenju, vjenčanju, krizmi.⁶ Upise rođenja, vjenčanja i smrti nalazimo i u dnevnicima i bilježnicama običnih ljudi poput Mate Šimoncina Puhova iz Sali, koji je u periodu od 1778. do 1827. godine vodio bilježnicu kurzivnom glagoljicom. On u svojim dnevnicima (bilježnicama) također bilježi datume rođenja, vjenčanja ili smrti koji su vezani uz njegovu obitelj, ali i važne povijesne datume.⁷

Najranije glagoljske matice zadarskoga područja pronađene su za sljedeća mjesta: Olib, Matica krštenih 1565. – 1613.; Silba, Matica krštenih, vjenčanih, umrlih, krizmanih 1565. – 1622.; Olib, Matica vjenčanih 1566. – 1613.; Molat, Matica krštenih, vjenčanih, umrlih, krizmanih 1579. – 1650.;⁸ Ugljan, Matica krštenih 1580. – 1599.;⁹ Pašman, Matica krštenih, vjenčanih, umrlih, krizmanih, ispovijedanih i pričešćenih 1582. – 1596.; Banj, Matica krštenih 1587. – 1613.; Lukoran, Matica krštenih 1590. – 1613.; Olib, Popis pričešćenih 1595.¹⁰

Po maticama su često upisivani obrasci koji su predviđeni za upis u matične knjige po Rimskome ritualu, s tim da je na terenu svaki župnik ove obrasce unosio na svoj način. Po ovim pravilima (posebnim obrascima za svaku maticu) vođene su i matične knjige na zadarskome području i to u narativnoj formi sve do 1816. godine kada je uveden tabelarni sustav evidentiranja činjenica. U većini mjesta zadarskoga područja tabelarne matice počinju se voditi tek od 1825. godine i kasnije, a i mnogi svećenici nastavili su pisati u stare matice narativnim načinom

² Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije I* (Zagreb: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1969), 109.

³ Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, 34.

⁴ Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, 41.

⁵ Svetlana Olegovna Vialova, *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića* (Zagreb: HAZU; Ruska nacionalna biblioteka; Staroslavenski institut, 2000).

⁶ Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, 241; Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: AZDN, Fond 17, Spisi Ninske biskupije (dalje: SNZ), HR-AZDN-17, sadrži devet knjiga, 57 kutija, devet svežanja.

⁷ Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, 235.

⁸ Sve matične knjige ove župe objavljene su u nizu *Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae*, izdavač: Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar. Analiza matica: Grozdana Franov-Živković, članak o svećenicima glagoljašima ove župe, transliteracija matica i urednik izdanja: Pavao Kero.

⁹ Transliteracija matice objavljena je u članku: Grozdana Franov-Živković: "Načini evidentiranja podataka u glagoljskim matičnim knjigama pisanima do 1825. godine na zadarskom području", *Povijesni zbornik – godišnjaku za kulturu i povijesno naslijeđe* 4 (2009): 79-124.

¹⁰ Pavao Kero, ur., *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2008).

paralelno vodeći stare (glagoljske) matice i nove, pisane tabelarnim načinom.¹¹

Nakon Tridentskoga koncila postavljen je zahtjev za objavu sklapanja braka tri puta u crkvi posred nedjeljne mise i na blagdane (*napovidi*). Katkad se daje dozvola za oslobađanje tih napovidi, a katkad se i sam svećenik ne drži toga propisa ako zaručnici imaju dobar razlog za oslobađanje od tri *napovidi*. U svim selima najstarije osobe u mjestu bile su nositelji pamćenja nekoga mjesta, oni koje pamte sve osobe i sve događaje i koji točno (a katkad i ne) znaju rodbinski odnos, ali i druga stanja mladenaca. U popratnim spisima postoji cijeli niz službenih dopisa među župnicima dviju župa – ženika i nevjeste – o njihovome slobodnom bračnom stanju ili o tome da su izvršene tri napovjedi te da nije bilo prigovora kao i potvrde (*licencije, police*) iz župa drugih biskupija (*država*) te potvrde o slobodnome bračnom stanju, koje su donosili sam ženik i nevjesta svome župniku.

Župnik je u tim potvrdama zapisivao bračni status osobe koja treba sklopiti brak, potvrđivao da osoba nikada nije sklapala brak, to jest da je slobodnoga bračnog stanja ili da je udovac/udovica.¹²

Zapreke za sklapanje braka

U članku će se obrađivati ne samo matice vjenčanih nego sve matične knjige iz dva razloga. Prvi je razlog što se radi o narativno pisanim maticama pa u većini postoje usputni zapisi iz drugih matica ili drugih evidencija. Tako, na primjer, u maticama krštenih i umrlih nalazimo zapise vjenčanja i slično.¹³ Drugo, u nekim maticama krštenih postoje podatci vezani uz činjenice zaključenja braka, kao na primjer naznaka da su roditelji u braku, da su u rodbinskome odnosu,¹⁴ mjesto

¹¹ Kao primjer mogu dati glagoljsku Maticu umrlih za Pakoštane (od 1784. do 1839.) i Maticu umrlih Pakoštane vođenu po tabelarnome sustavu (od 1825. do 1831.) gdje se pojavljuju isti upisi s tom razlikom što je u glagoljskim maticama svećenik mogao dopisati i činjenice za koje ne postoje rubrike u novim knjigama. HR, AZDN, f. 43, Zbirka matičnih knjiga i parica matičnih knjiga (dalje: ZMK), *Glagoljska Matica umrlih Pakoštane 1784. – 1839.*, (bez signature); HR, Državni arhiv u Zadru, (dalje: DAZd), f. 378, Matične knjige (dalje: MK), *Matica umrlih Pakoštane 1825.-1831.*, inv. br. 789.

¹² Primjer takve potvrde: HR, AZDN, f. 17, SNZ, kutija II, br. 56: *Dan 3 novembra 1741 u Raševiću / Činin viru ja ozdo podpisani Antonu sinu pokoinoga Šime Badanića od Starigrada /od Brača/, da budući doša u naše selo malakan i nejaki ne moremo znati po našem znanju da imade kuju zapriku koja bi mu mogla zapričiti da se ne more združiti u Svetomu matrimoniju u koj viri / Ja dom Lovre Barklača parok / Pisa rukom vlastitom i potvajem /potvrjujem kako je ozgor pisano / Činim viru Antonu.*

¹³ Navest ću dva primjera. U ostacima Matice krštenih Lukoran nalazi se jedan zapis vjenčanja. Inače su ostale matične knjige za ovo mjesto nestale te je ovo jedini upis činjenice sklapanja braka (HR, AZDN, f. 43, ZMK, *Matica krštenih Lukoran 1590 – 1613.*, bez signature). Upis se nalazi na stranici originalno paginiranoj kao stranica 134., a glasi: *1605 kada se oženi Jure Pinčića iz Cipra i Antona Matučića a na to svidoci Šimun Matučić i Bare Matučić i ja dom Dunat ki to pisah.* U glagoljskoj Matičnoj knjizi umrlih za Pakoštane na kraju knjige nalazimo četiri upisa vjenčanja iz 1820. godine te niz upisa krštenja od 28. rujna.1820. do 29. Veljače 1829. godine vjerojatno pogrešno uvezano iz nestalih matičnih knjiga vjenčanih i krštenih. (HR, AZDN, f. 43, ZMK, *Pakoštane, Glagoljska matica umrlih u Pakoštanima, 1784. – 1839.*, bez signature).

¹⁴ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 1330, 1331, Tkon, *Glagoljska matica krštenih, 1613. - 1650.; Glagoljska matica krštenih, 1666. - 1813.; Glagoljska matica krštenih, 1812. - 1844.* U pojedinim razdobljima u Mati-

odakle majka dolazi ili njezino djevojačko prezime, što je posebno važno ako su matične knjige vjenčanih za to mjesto uništene.

I u razdoblju do sredine 19. stoljeća (do kada su se katkad paralelno vodile glagoljske matične knjige) kao i u tabelarnim maticama podatci vezani uz činjenice vjenčanja ne nalaze se samo u matičnim knjigama nego i u pomoćnoj evidenciji, to jest pratećim dokumentima koji se čuvaju u župnim arhivima. To su razni izvaci iz matica i potvrde odnosno javne isprave koje je izdavao župnik kao dokaze u određenim postupcima (za vjenčanja, za ređenje svećenika, za vojsku i ostalo). U istraživanju sam koristila i razne protokolarne knjige, ženidbene spise, matične knjige grada Zadra pisane talijanskim jezikom i sudske spise.

Napravljena je analiza 102 pročitane ili transliterirane glagoljske matične knjige od ukupno 240 sačuvanih na zadarskome području.¹⁵ Od toga su u nizu Monumenta Glagolitica Arhidiocesis Iadertina objavljene 33 matične knjige (transliteracija, faksimila i analiza), što je ukupno stalo u devetnaest svezaka (sedamnaest volumena),¹⁶ a sedam matičnih knjiga pripremljeno je za tisak pod naslovom

ci je velikome broju roditelja upisano da su u rodbinskome odnosu, ali, nažalost, nije naznačen i stupanj srodstva.

¹⁵ Kero, *Popis glagoljskih kodeksa*, 1. izdanje; Pavao Kero, ur., *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 2. izdanje, u tisku).

¹⁶ Do sada su u ovome nizu objavljene uglavnom matične knjige i knjige bratovština te jedan kvateran (knjiga računa) i jedna knjiga godova. Priređivač je mons. Pavao Kero, a izdavač Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar. Raščlambe svih knjiga napravila je u posebnim člancima Grozdana Franov-Živković, a članke s kratkim biografijama svih svećenika koji se spominju u maticama napravio je Pavao Kero. Transliteracije su pravili: Pavao Kero, Grozdana Franov-Živković, Marija Kero, Svetko Ušalj te Milan Perović. To su sljedeće knjige: *Glagoljska Matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. – 1825.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); *Glagoljska Matica vjenčanih župe sv. Roka u Bibinjama 1714. – 1825.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); *Glagoljska Matica krštenih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. – 1825.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); *Pet glagoljskih matica krštenih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1565.-1668.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011); *Glagoljska matica krštenih župe Uznesenja BDM na Olibu 1743.-1805.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012); *Tri glagoljske matice umrlih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1613.-1771.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011); *Četiri glagoljske matice vjenčanih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1566. – 1681.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011); *Glagoljska matica vjenčanih župe Uznesenja BDM na Olibu 1730. – 1821.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012); *Biogradska glagoljska matrikula Bratovštine Uznesenja Blažene Djevice Marije 1720. – 1841.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012); *Glagoljska Matrikula bratovštine sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1767.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012); *Glagoljska matica vjenčanih župe sv. Lovrinca u Kalima od god. 1623. do 1711. i Glagoljska matica umrlih župe sv. Lovrinca u Kalima od god. 1698. do 1753.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012); *Glagoljični dio Matrikule Blažene Gospe od Začeca u Bibinjama 1710. – 1892.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013); *Glagoljska matica krštenih župe sv. Lovre u Kalima 1683. – 1825.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013); *Glagoljska Matrikula bratovštine SS. Kuzme i Damjana u Polači 1711. – 1808.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013); *Glagoljski kvateran Župe sv. Ante u Radošinovicima 1784. – 1795.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013); *Tri glagoljske matice krštenih župe sv. Tome u Tkonu 1613.-1821.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013); *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih župe Gospe od Ružarija u Grusima 1613. – 1824.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2014); *Glagoljska matica krštenih župe Obračenja sv. Pavla Apostola u Kukljici 1731. – 1762.* (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2014), *Glagoljske matice umrlih Župe*

Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave¹⁷ te Matična knjige vjenčanih Mali Iž za knjigu *Glagoljska Matica vjenčanih 1765. – 1826. Župe sv. Marije u Malom Ižu*¹⁸ u nizu *Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae* Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru i Sveučilišta u Zadru. Jedan dio transliteracija matičnih knjiga sa zadarskoga područja (ali i knjiga duša, knjiga pričešćenih i krizmanih ili knjiga godova) te članaka na osnovi matičnih knjiga pojedinačno je objavljen u raznim znanstvenim časopisima,¹⁹ zbornicima radova²⁰ ili knjigama.²¹ Dio knjiga jest transliteriran, ali nije objavljen, dok se Matica vjenčanih Mali Iž²² te matične knjige umrlih za Sukošan priređuju za tisak.²³ Zadarske matične knjige pisane su talijanskim jezikom i u njima se može pronaći veliki broj brakova

Rođenja B. D. Marije u Pašmanu 1606. – 1825. (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti; Sveučilište u Zadru, 2015). HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 797, 798, 800, Pašman, *Glagoljska matica umrlih 1606. – 1679.*, *Glagoljska matica umrlih 1607. – 1612.*, *Glagoljska matica umrlih 1607. – 1612. i Glagoljska matica umrlih 1686. – 1853.*

¹⁷ Rezultati istraživanja stanovništva kroz matične knjige ove župe objavljeni su u članku: Grozdana Franov-Živković, "Stanovništvo otoka Rave na temelju matičnih knjiga i ostalih evidencija ravske župe", u: *Otok Rava*, ur. Josip Faričić (Zadar: Sveučilište u Zadru), 447-471. U pripremi su sljedeće matične knjige, knjige bratovština, knjige računa, godari i zbornik iz ove župe pod naslovom: *Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave: Glagoljska matica: krštenih (1613. – 1642.), vjenčanih (1613. – 1635.), umrlih (1613. – 1648.) i krizmanih (1618. – 1635.); Glagoljska matica krštenih, 1772. – 1828.; Glagoljska matica vjenčanih, 1779. – 1828.; Glagoljska matica umrlih, 1737. – 1830.; Glagoljski ventarij od duša, 1657. – 1809.; Glagoljski godar 18. i 19. st.; Glagoljska madrikula sv. Roka od god. 1764. – 1892., Glagoljski kvateran crkve Vele Gospe u Ravi 1769. – 1849. (sve u AZDN, f. 43, ZMK, bez signature); Fatevićev zbornik duhovnog štiva 11617. (HR, Arhiv HAZU, br. IV a 124) u nizu *Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae*, u izdanju Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru te Sveučilišta u Zadru.*

¹⁸ HR, AZDN, Mali Iž, *Glagoljska matica vjenčanih 1765. – 1826.*

¹⁹ Grozdana Franov-Živković, "Prezimana mjesta Pakoštane u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljske knjige duša", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 55 (2013): 59-92; Ista, "Načini evidentiranja podataka", 79-124; Ista, "Nadinski glagoljski spomenici", *Croatica et Slavistica Iadertina* 10 (2014), br. 1: 41-79; Marica Čunčić, "Glagoljska matica krizmanih iz Banja", *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 44 (2002): 99-108; Blaž Jurišić, "Glagoljski spomenici otoka Vrgade", *Rad JAZU* 327 (1962): 85-184.

²⁰ Grozdana Franov-Živković, "Stanovništvo u Velom Ratu", 365-408. U članku je objavljen faksimil glagoljske Matice umrlih Veli Rat 1731. – 1737. (HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature) i preslika rukopisa transliteracije ove matice, koju je napravio zadarski nadbiskup Mate Garkovića kao đak 28. srpnja 1905. godine. Ista, "Stanovništvo otoka Rave", 447-471; Ista, "Povijesna demografija Ista i Škarde", 395-429; Zdenko Milić, "Glagoljsko stanje duša i knjiga onih koji se pričešćuju i ispovijadaju župe Biograd na moru XVII. i XVIII. stoljeće", u: *Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju*, ur. Vjekoslav Čosić (Biograd; Zadar: Matica hrvatska Zadar; Sveučilište u Zadru; Grad Biograd, 2014), 149-157; Grozdana Franov-Živković, "Kvateran (knjiga računa) crkve i bratovštine sv. Ante u Radošincima 1784. -1795.", u: *Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju*, ur. Vjekoslav Čosić (Biograd; Zadar: Matica hrvatska Zadar; Sveučilište u Zadru; Grad Biograd, 2014), 131-148.

²¹ Ivica Vigato, *Jezik i pismo najstarije sačuvane silbenske glagoljske matice krštenih* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014); Kristijan Juran, "Stanovništvo Sv. Filipa i Jakova prema župnim maticama od 1658. do 1827. godine", u: *O staroj župi sv. Mihovila u Filipu i Jakovu*, ur. Kristijan Juran, Filip Đindić (Sv. Filip i Jakov: Mjesni odbor Sv. Filip i Jakov, 2009), 24, 25.

²² HR, AZDN, f. 43, ZMK, nema signature, Mali Iž, *Glagoljska matica vjenčanih, 1765. – 1826.*

²³ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 1212, 1213, 1214, Sukošan, *Glagoljska matica umrlih, 1608. – 1658.; Glagoljska matica umrlih, 1658. – 1759.; Glagoljska matica umrlih, 1765. – 1799.*

otočana kao i osoba iz zadarskoga priobalja i zaleđa. Ova analiza dopunjena je pratećom evidencijom, to jest dokumentima pisanim hrvatskim jezikom (glagoljicom, bosanicom (hrvatskom ćirilicom) i latinicom) te talijanskim jezikom, a pronađeni su najviše u fondu Ženidbeni spisi i parnice (ženidbeni slučajevi, razvodi i poništenja) iz 17. i 18. stoljeća Zadarske nadbiskupije i Ninske biskupije iz 17. do 19. stoljeća. Slične dokumente nalazimo i u ostalim fondovima Državnoga arhiva u Zadru, Arhiva Zadarske nadbiskupije, Državnoga arhiva u Splitu, Arhiva HAZU-a te Hrvatskoga državnog arhiva. U Arhivu Zadarske nadbiskupije postoji Knjiga tajnih brakova (*Secretum matrimonium*) iz 1752. – 1811. godine.²⁴

Ovi ženidbeni spisi mogu poslužiti za rekonstrukciju izgubljene matice vjenčanih. Već sam navela da je riječ o službenoj korespondenciji između župnika dvaju mjesta odakle su ženik i nevjesta, u kojima navode da su u skladu s propisima Tridentuskoga koncila i Rimskoga rituala brak napovijedali tri puta u crkvi te u njima župnik jedne župe obavještava svoga kolegu iz druge župe da se nakon napovidi nitko nije javio da postoje bilo kakve zapreke za sklapanje toga braka.²⁵

Četiri najčešće zapreke za sklapanje braka koje nalazimo upisane u matičnim knjigama vjenčanih jesu:

1. Rodbinski odnos – krvno srodstvo (drugo i treće, treće i treće, treće i četvrto te četvrto i četvrto koljeno)²⁶

²⁴ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Secretum matrimonium* 1752. – 1811.

²⁵ Navest ću primjer takve službene korespondencije između župnika sela Vrsi i Slivnice u zadarskome zaleđu pisane kurzivnom glagoljicom. HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija II, spis br. 64 (kurzivna glagoljica): *God(ine) gosp(odnje) 1741 miseca novembra / Budući učinjena tri navišćenja u tri blagdana zapovidna posrid misom parokianskom po naredbi sabora tridentinskoga meu Simunom sinom Jivana Mihovilovića iz Slivnice i meu Stanom hčerom Mate Farlete iz ovoga sela Varhov prvi put na 12 novembra drugi put na 19 istoga miseca treći put (...) istoga i ni se našla meu njima ni jedna bezakonita zaprika da ne može biti meu njima sv. matarmonij i tako san primio policu od napovidi od gosp(odina) don Frane Ivića paroka od Slivnice čistu da se ni onamo objavila ni jedna suprotivščina / Ja don Jure Kuštera parok od župe u selu Varsih združija san jih u ženidbu sv(etog) matarmonija u crikvi sv(etog) Mihovila u Varsih na sv(etu) misu na 3 miseca decembra budući upitani obadvojica.*

²⁶ Primjer zahtjeva župnika župe Zaton Duhovnome sudu za oslobođanje od rodbinskoga odnosa s pripadajućim rodoslovljem. HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2: *U Zatonu na 18 7bra 1787 / Buduchij učina tri običajna nacsichjenja, u tri blagdana zapovidna kako nareghjuje s(ve)ti sabor Tridentiski i ritual rimski, a to megchiju Simon sinom po(kojno)ga Petra Radeta i megchiu Antizom hchierom Filipa Kiscece oboje od ove xupe i buduchi se objavila megchiu gnima zaprika od roistva naravskoga i zato činim ovi arbor za sud duhovni:*

Sczime otaz

1. Vide od
2. Stoja od
3. Filip od
4. Antizza

1. Kata od
2. Jadre
3. Mattia od
4. Scime

Uzimgle Antiza i Sime / don Nikola Pero parok u viri od istine

Primjer srodstva drugoga i trećega koljena nalazimo u Matici vjenčanih za Ravu, ali primjera ima i u drugim otočkim mjestima. HR, AZDN, Rava, *Glagoljska matica vjenčanih*, 1779. – 1828., 22: *1814 na 8 otubra / Ja don Ivan Satalich paroc u Ravi učinih 3 napovidi u 3 nedigle meu mison velikon a to meu Antonom sinon pokoinoga Kersevana Stipanicha i meu Mandom hcheron pokoinoga Mihovila Simičina oba od ovoga mista ovi su bili despesani od drugoga i tretoga kolina od prisvitloga gospodina arcibiskupa*

2. Duhovno srodstvo (po kumstvu i pobratimstvu) te srodstvo po tazbini (po prijateljstvu – npr. *srodstvo po prijateljstvu od četvrtoga kolina po prvoj ženi*)²⁷
3. Zakonsko srodstvo (*cognatio legalis*) – zaprika *po mliku*, odhranjena na-
hoćad²⁸
4. Zaprika *po poštenosti (publica honestas)*²⁹

Dozvole se daju i za sljedeće slučajeve za koje se u matice često upiše samo napomena da je dana dozvola za sklapanje braka, ali nije upisan razlog davanja dozvole. Međutim, ovdje postoji mogućnost da su u nekim slučajevima svećenici uz čistu popratnu dokumentaciju samostalno odlučivali o sklapanju braka, dakle nisu morali u svim slučajevima tražiti dozvolu biskupa,³⁰ ali su možda biskupa pitali za savjet. Dozvole su se davale i za sklapanje braka različitih vjeroispovjesti. Ovakvu vrstu dozvola ne nalazimo u otočkim i priobalnim maticama. Matič-

zadarskoga Josipa Grigoriia Skoti i druga se nie nasla koja zaprika meiu gnimi da ne mogu biti venčani i venčah ih u kapeli svetoga Petra u selu zmorasnemu prid dvimi svidoci Osipom Pesusinim i Simunom Paganinovima oba od ovoga mista u viri

²⁷ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 699; Sličan primjer nalazimo u Ravi. HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Rava, Glagoljska matica vjenčanih, 1779. – 1828., 6: 1787 na 10 novembra / Ja don Luka Žuvić kapelan u Ravi učinih tri navišćena meju Ivanom sinom pokoinoga Matija Špragle od Zaglava od parohie Sali i meju Katom hćerom Mihovila Pešušina od Rave meju gnima našla se zaprika u kolino treto po prijateljstvu bihu despenšani od prisvitloga gospodina arcibiskupa Ivana Kršana od Zadra bi svidok Gašpar Milagn i Jadrij Čuka oba dva od Zaglava i vinčah u crikvi S(vete) M(arie) na Ravi.

²⁸ Otočanke su se bavile odgojem djece iz zadarskih nahodišta, koja su u većini slučajeva ostajala živjeti u tim mjestima gdje su i odrasli. Mnoga od te djece ostajala su u mjestima u kojima su odgojena, pa čak i u kućama, to jest naslijeđivali su imanje i tu zasnivali svoje obitelji. Vidi u Grozdana Franov-Živković, "Društvena slika ugljanskih sela od 15. do 18. stoljeća prema podacima iz glagoljskih vrela", doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2013. Ova skrb o napuštenoj djeci na zadarskome je području postojala još u 15. stoljeću. (Roman Jelić, "Zadarsko nahodište", *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 10 (1963): 213-289).

²⁹ Primjer da su ženik i nevjesta plaćali kaznu u slučaju da su živjeli zajedno prije braka nalazimo u Matici vjenčanih Bibinje. HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Matična knjiga vjenčanih Bibinje 1714. – 1825.*, 27: 1731: na: 1: aprila ja pop don Tome Levačić parohian crikve S(vetoga) Roka u Bibinnan s dopušćenjem prisvitloga i uzvišenoga arcibiskupa Vicenca Zmaevića prez napovidi i s despensanjen priuzvi(šenoga) arcibiskupa i š nihovon naredbon vinčah Matu Karabana sina pokojnoga Rade Karabana i hćer Jelu Miška Iglina oba iz ove parohie i bili su kaštigani četiri librice voska dvi S(vetom) Kasianu i dvi S(vetom) Roku u Bibinne i tako ih sdružih u s(vetomu) matermoniju prid svidoci virovanimi Stipon Margitića i Anton Sikirića oba sina iz ove parohie.

³⁰ U Matici vjenčanih Bibinje župnik zbog posebnih okolnosti nije bio u mogućnosti zatražiti dopuštenje nego je sam donio odluku o vjenčanju bez održanih *napovidi*. Iz citiranoga upisa vidi se da je nevjesta ostala trudna prije sklapanja braka, a ženik je bio smrtno ranjen, HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Matična knjiga vjenčanih Bibinje 1714. – 1825.*, 42: 1744. na 16 agusta ja pop Tome Levačić parok od Bibijn nahodeći se Miho Šiša rečeni Rade na smartnoj postejli a bio se je zavirijo s Cviton hćeron pokojnoga Vida Morova i tako imajući šušpet i strah od Boga da ne bi ostala njegova virenica truhla i ozloglašena prez poštenja bih moljen od istoga Rade koji bi udaren s nožen u liva rebra od jenoga Arbanasa koi bih mojlen da ih sdružih u s(vetomu) matrmoniju i tako ih sdružih prez napovidi ni ene zašto biše u potribi i ne bi se veće.

Ista matica, 84: 1744. na .17. agusta priminu Miho Šiša prozvani Rade koi bi ubien od jenoga Arbanasa i uboden s nožen u liva rebra koi bi ispovidjen namah i pričešćen sutra dan i pomazan s(vetim) ujljen i bi mu priporučena duša od mene popa don Tome Levačića paroka od Bibijn i namirih se ondi kada priminu i bi pokopan u cimatoriju S(vetoga) Roka u Bibijnan.

ne knjige s područja zadarskoga zaleđa slabo su sačuvane, ali ovu vrstu dozvola nalazimo u ženidbenim spisima, koji su u najvećoj mjeri sačuvani baš s područja Ninske biskupije.

Dozvole se daju za sljedeće slučajeve:

- dozvola za sklapanje braka udovca ili udovice
- dozvola za sklapanje braka različitih vjeroispovjesti³¹
- sklapanje braka maloljetne osobe³²
- sklapanje braka osobe iz druge biskupije (*druge države*)
- oslobođenje od tri napovidi³³
- dozvola da se mogu vjenčati u ženikovoju župi (jer je običaj bio da se ženi u nevjestinoj župi).³⁴

U pojedinim ženidbenim spisima nalazimo i po nekoliko različitih razloga za oslobođanje od zapreka. U sljedećemu spisu zapreke su bile ženikova maloljetnost

³¹ Navest ću primjer pisma ninskoga biskupa svećeniku u Karinu koji je vjenčao mladence različitih vjeroispovjesti bez dozvole. HR, AZDN, f. 17, SNB, posebna kutija, spis br. 78 (pisano bosanicom (hrvatskom) ćirilicom): *Mi Jurai Parkić po milosti Božioi i Svetoga Sidališća rimskoga biskup ninski / pozivle se isće se i sviscuie se don Marko Kunčarević iz Karina da u devet dan termina tri parva za parvi, druga tri za drugi, a tri za treći i naizadni termin ima doiti še presentati i očititi se od pročesa suprotiva jnemu učinena na ime g(ospodina) vikaria zadarskoga zač si prez dopustenia crikvenoga i starisin crikvenih vinča Juru Tarikevića iz Vrane staroga zakona sestron Mie Kneževića od istoga mista a od zakona nasega. I ako pasa termin i ne bude doiti hoće se suprotiva nemu učiniti kako še vidilo pravdi. / Iz Nina na tri miseca je-nara tisuću sest sto devedeset devet / Bi prikazan ovi mandat popu Marku Končareviću u Karinu na sedam miseca febrara/ pomoćnik pod zapovid.*

³² U tabelarnim maticama nalazimo primjere roditeljske dozvole sklapanja braka kada otac uz dva svjedoka daje izjavu da njegov maloljetni sin ili kći može sklopiti brak. U narativnim maticama nema upisanih ovakvih dozvola, ali zato nalazimo dozvole pisane kurzivnom glagoljicom i latinicom u njihovim popratnim spisima. HR, AZDN, f. 43, ZMK, *Matična knjiga vjenčanih Vir 1825.-1858*. Potvrde uz narativne matice: *U Viru na 1 maja 1828 / Ispovidan ja ozdola podpisani Vid Vucetich da dopuschuiem momu sinu Giakovu da se more vinčati slobodno i ja san kuntenat / upisah ja d(on) Sime Paretich paroko kako mi zapovida jisti Vid koji ne umijuchi pisati čini sveti krix + / HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2: Mnogo poštovani gospodin vicario / daiem na znagne da Marco Vucosa od moie parokie nego jest prosia chier pocoinoga Ilie ko/lo/ja je od Slivnice a xena pocoinoga Mate Roglicha od moie parochie Vucosa ima godina Matia nema nego dvadeste i dvi godine kada je bila prvi put vinčana imala je dekrete od pretur od Obrovca za vinčagne i da ste mi zdravi / Posedarie na 8 zugna 1879.*

³³ U sljedećemu primjeru župnik traži dozvolu od biskupa jer je pod pritiskom stranke da napovijeda tri puta u jedan dan da bi se što prije održalo vjenčanje, HR, AZDN, f. 17, SNB, knjiga IV, spis br. 58 (kurzivna glagoljica): *Ovi čovik oće da ga ja napovidan u j(e)dan svetac tri puta / ja san mu reka da ne mogu to stvar učiniti prez vaše vole / došla mi j(e) knig(a) od don Ure Mustaća 12 decembra da počnen napovidati / ja san tako učinija ja(d)ni ja ne mogu ništa učiniti / ja vas molin da mi pišete što iman učiniti tako brzo i da ste zdravo / pisah ja don Grgo Pavić / U Grusin na 19 decem(bra) 1788.*

³⁴ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2 (kurzivna glagoljica): *Prisvi(tli) i pruzvišeni go(spodi)n gospodaru momu go(spodi)nu biskupu ninskomu dajen na znane da je Jure Antunović iz Islama isposija Katu ženu pokoinoga Petra Tokića iz Vrha i budući napovičeni tri puta u tri blagdani zapovidani i ne budući se našla ni edna zaprika ka bi mogla zapričiti s(veti) matremonij, ma ni moga poiti svati u Varsi, budući da su se dva ženila od kuće, sin istoga Jurića iz Islama, a nimajući komu ostaviti svoje kuće niko ćemo dočekati b/a/raću i tako moli vaše gos(post)vo da bi svemu dali licenciju da bi ga negov parokijan vinča, a sluga vaše milosti / Parok od Islama don Gargo Burmeta vami sluga poniženi.*

te razlog što je nevjesta već bila u jednome braku, odnosno bila je udovica. Spis je pisan latinicom.³⁵

U knjizi *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo* skupljene su zapreke za sve vjeroispovjesti na ovome području kao i one zapreke koje propisuje građansko pravo. Pojedini članci zakona doneseni su još u 18. stoljeću. Za Rimokatoličku crkvu navedene su sljedeće zapreke: maloljetnost (*nedoraslost, nedovlašćenje od sebe*), nasilje i strah, otmica, zabluda u osobi ili prijevara, nemoć prije vjenčanja ili trajna bračna veza, posvećenje za svećenika, svečani zavjet djevičanstva, razlika u religiji (brak krštenih osoba s nekrštenima), srodstvo po krvi, srodstvo po ženidbi, duhovno srodstvo, zločin (brakolomstvo bez ubojstva supruga, ubojstvo supruga bez brakolomstva ili brakolomstvo s ubojstvom supruga), zakonsko srodstvo, nedostatak tridentske forme,³⁶ zaruke te nedostatak postavljenoga uvjeta. Osim bračnih smetnji pojedinih vjeroispovjesti postojale su i zabrane građanskoga prava: udovička crnina, nedostatak propisanih pisanih isprava, osuda na smrt ili tešku robiju vojnih osoba, nedostatak drugoga ili trećega oglašavanja, obveza novačenja, pripadanje vojništvu, nedostatak dozvole nadležnih vlasti te nedostatak političke dozvole za osobe iz pojedinih austrijskih regija.³⁷

Rasprostranjenost zapreka na zadarskome području

Zadarsko područje podijelila sam na tri zone: otoke, priobalje i zadarsko zaleđe, koje se međusobno razlikuju po mnogim socijalno-društvenim obilježjima. U svakome od ova tri različita dijela zadarskoga područja nalazimo različite zapreke za sklapanje braka. Na kopnenome je dijelu prilikom turskih osvajanja pristiglo

³⁵ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2 (latinica): *Mnogo postovani gospodine / Starigrad na 18 9bra 1827 / Dajemo vam na znagne da veli učiniti vinčagne Nikola sin Martina Marasovicha s Mandom cherom Jivana Čaricha oboje od moje parohie ima da je dosla ista czura u kuchu Marasovicha miseczi 6 suvise dajen van na znagne da Nikola nema nego godina 17 alli mu je otacz i matter xivi, i imaju veliku potribu da ga oxene tako jesu kuntenti roditegli toliko od jedne strane kolliko od drughe, u rojstvu nisu nikakovome / Takojer dajen vam na znagne da isti xeie učiniti vinčagne u nediglu a to na 18 slidechega i jesu svaka pripravili za pir i zvali rodbinu, alli nisu napovidili nego samo jedan put, tako prosim da mi dopustite oblast da im napovidam dva puta u isti dan pria vinčagna, ili da ih despensate od treche napovidi te prosim vasu millost da mi posaglete u pismu kako se mogu vladati, sagliem viami istu Mandu Čavicha, a Nikola jest mallo bolestan tako da ne moxe dochi radi toga uzroka xeiechi vam svako dobro od svemoguchega Bogha da ste zdravi / vas vazda ponixen sluga d(on) Andria Carlich parok.*

³⁶ Ljubomir N. Vlačić, *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo*, Ručna knjiga za parohijsko sveštenstvo sviju zakonom priznatih religija ili vjerskih zadruga (Split: Hrvatska štamparija Trumbić i drug, 1909), 30-32. Primjer kako se mora napraviti objavljivanje: 4. Objavljivanje (Oglasi) se mora izvršiti na tri nedjeljna ili praznična dana pred običnim crkvenim skupom parohijskim, a ako zaručnici raznim parohijama stanuju, u svakoj posebice (G. Z. čl. 71). / Objavljivanje izvršuje se u parohijskoj a ne u filijalnoj ili pomoćnoj crkvi. čl. 74. Iznimno mogu se izvršiti Objavljivanja i u kapeli, ili pod vedrim nebom, ako se tu vrši služba Božja, ali ne i u parohijskom, školskom ili općinskom stanu. Objavljivanje može se izvršiti za vrijeme službe Božje prije ili poslije podne, za vrijeme propovijedi, velike mise ili litanije samo ako su parohijani sakupljeni, pa i ne bili u potpunom broju (Naredba 10/5. 1785., 22.3. 1787., 31/3. 1789.).

³⁷ Vlačić, *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo*, 15-49, 70-73.

novo stanovništvo (dijelom) ili je među preostalim stanovništvom jačao utjecaj njihovih običaja. Na otočnome, ali većinom i u priobalnome dijelu – gdje je u velikome broju ostalo živjeti staro stanovništvo u najvećemu su se dijelu sačuvali stari običaji.³⁸ S druge strane, velik je utjecaj i statutarne prava (koje se katkad poklapa s običajnim pravom). Tako u Zadarskome statutu postoji poglavlje po kojemu djeca moraju imati pristanak roditelja za vjenčanje.³⁹

ZADARSKI OTOCI:

Na otocima je ostalo staro stanovništvo koje se nije mijenjalo čak ni za vrijeme turskih ratova.⁴⁰ To staro stanovništvo ostavilo je svoje običaje⁴¹ pa tako i običaje vezane uz vjenčanja.⁴² Najčešće se radi o ugovorenim brakovima,⁴³ brakovima među rodbinom, zaprekama po prijateljstvu, *mliku* (nahočad), a jako rijetko javlja se *zapreka od poštenosti*, što se vidi i po maticama krštenih gdje ima jako malo izvanbračne djece. Nije zabilježena niti jedna otmica nevjeste.

³⁸ Miho Barada, *Starohrvatska seoska zajednica* (Zagreb: JAZU, 1957).

³⁹ Mate Križma, Josip Kolanović, *Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563.* (Zagreb: Matica hrvatska, 1997), knjiga treća, poglavlje XIX. i XX., 67.

⁴⁰ Posljednjih desetak godina napravljena su brojna istraživanja stanovništva zadarskoga područja koja potvrđuju ove pretpostavke. Napravljena su istraživanja (s rodoslovljima) za mnoga mjesta na zadarskim otocima i priobalju, kao, na primjer, za Ravu, Kali, Veli Rat, Verunić, Polje, Ist. Za mjesto Kali napravljena su rodoslovlja za pojedine obitelji, na primjer za obitelj Šatalić od oporuke iz 1387. godine do danas sa svim prezimenima koja su tijekom stoljeća nastajala iz ovoga prezimena. Slična rodoslovlja napravljena su za sve obitelji u mjestu Kali. Vidi više u člancima iz bilješke 18. te u ostalim člancima u zbornicima Veli Rat, Ist i Škarda, Rava te u: Franov-Živković, "Društvena slika ugljanskih sela."

⁴¹ Franjo Smiljanić, *Studije o srednjovjekovnim Slavenkim/Hrvatskim institucijama* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2010); Franjo Smiljanić, "Novi pogledi na običaj biranja seoskog kralja na zadarskim otocima", u: *Zbornik otok Rava*, ur. Josip Faričić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2008), 439-443; Franov-Živković, "Društvena slika ugljanskih sela", 55-59, 129-155.

⁴² Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, 121-126.

⁴³ U sljedećemu primjeru svećenik rodom iz Rave, don Šime Mavrov, postaje župnik Betine na otoku Murteru na šibenskom području gdje svojoj nećakinji ili nećaku odmah nalazi ženika ili nevjestu i ugovara brak. U pismu se dogovora s rodbinom kako će počastiti svatove. HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Rava, *Glagoljska kopija iz libra kvaterna*, 1769. – 1849., 82: *Dragi moj gosp(odine) rodjače / Rechi chete ocu i brachi mojoj da sam mnogo xelio poslati knjigu alli da nisam imao po kome / A ovo danas dosao je Mudronja iz Mortera i rekao je meni da je govorio s occem i da je reka da ja donesen bravov xivih i mesa govedjega, a recite mu da dobro on poručuje da se donese ma da ne salje jaspere misli da ja kujem jaspri illi da ju kredem ma neka se spomene dobro da chu donesti mesa zato che ga datti prijatelj, ma recite mu da pripravi jaspri / Da je reka Franich da se donese i za nj den donesti je lakho alli naplatiti mučno je / Recite da che dojt mesa i ali neka se staraju za platiti zasto da ja ne imam jaspere, nego xelim cvancigu jer sam se otratio dosta / Recite suvise da ovi lju/du/di običaju donesti kako i kod nas kada idju na pir pokop tako neka gledaju oni posteno dočekati neka priprave ribe kako budde vrime mi chemo bitti tamo kod vas najmanje u subotu jutro, neka priprave mladoga sira i spresovi i recite Antonu da ono jesam pisa u ovoj drugoj knjigi da izvadi jaspri neka po svaki put bude pripravno zasto ja nechui imati ni za faco odkupiti a kamo li za druge stvari. Sada ljubav bratinska meu nami stoin dobro uffan tako je dostavite i vi pozdravljam svekolike u presi / Betina na 11 sicnja 1824 / Vas brat sluga i rodjak d(on) Sime Mavrov.*

U jednome slučaju na Olibu zabilježena je kombinacija vjenčanja i oporuke, što može i ukazivati na običaj davanja poklona nevjesti za vrijeme vjenčanja. Vjerojatno se davao novac, ali s obzirom da imenovani ženik nije imao novca, mladoženjin otac dao je komad zemlje, *tarsja Pod gomilinu*, koju će nevjesta dobiti tek poslije njegove smrti. Procjenu čestice obavili su *štimaduri* ili *dobri ljudi*, odnosno ljudi od povjerenja, koji su bili izabrani za procjenjivanje imovine i robe te poljoprivrednih proizvoda prilikom diobe ili štete prouzročene vremenskim nepogodama, ali i u drugim slučajevima. U našeme slučaju procjena je iznosila 24 lire.⁴⁴

Po maticama ima dosta upisanih brakova između udovaca i udovica, ali su župnici najčešće samo bilježili podatak da je izdana dozvola, ali nisu pisali razlog izdavanja dozvole, a katkad nisu ni upisivali da je postojala dozvola, koja je vjerojatno ostajala u popratnoj evidenciji crkvenih arhiva ili župnik uopće nije tražio nikakvu dozvolu.

Većina matica sačuvana je u razdoblju od 1565. do 1825. godine kada su se počele voditi tabelarne matice. Tako na otocima dokaze o zaprekama nalazimo uglavnom u maticama, a nešto manje u popratnim dokumentima.⁴⁵

Stupanj srodstva odlično je raščlanjen u rodovnim tablicama *Austrijskoga bračnog (ženidbenog i udadbenog) prava*. Napravljene su tablice za srodstvo po krvi (rodbinu), srodstvo po ženidbi (srodbina), duhovno srodstvo, polusrodbinu ili zaruke i usvojenje (adopciju).⁴⁶

Kompletnu analizu vjenčanja među rodbinom na temelju matičnih knjiga napravila sam u Zborniku *Veli Rat* za cijelu župu Božava, koja je do 19. stoljeća obuhvaćala sljedeća mjesta: Božavu, Zverinac, Verunić, Polje, Soline, Veli Rat (Puntu Bianku) te posebno analizu za dio župe Božava, odnosno mjesta koja su bila obrađivana u Zborniku, to jest samo za Veli Rat, Verunić i Polje.⁴⁷ Analiza se mogla napraviti jer su župnici kroz cijelu Matičnu knjigu vjenčanih župe Božava⁴⁸ (u upisima za sva vjenčanja) upisivali i je li postojala dozvola za sklapanje braka, koji je razlog izdavanja dozvole, a u slučaju vjenčanja među rodbinom upisivan je i stupanj srodstva.

⁴⁴ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 705: 1576 miseca novebra na dan 4 kada se oženi Lovrinac sin Marka Gvadanića i uze za ženu hčer Šimuna Bulduna a to prid svidoci prid parohijanom i Šimunom Pčenkovićem i Jivanom Domjanićem i obeća Marko Gvadanić svitu nevesti po nega smarti tarsja koe Pod gomilinu lir 24.

⁴⁵ U Zadarskoj nadbiskupiji su ženidbeni spisi ostali samo iz 18. stoljeća do 20 st.: HR, AZDN, f. 16/4: *Atti matrimoniali*, 1757./1932., 5 knjiga i 20 svežnjeva; *Casi matrimoniali* (Ženidbeni slučajevi) – Razvodi i poništenja 1757 – 1811. (3 svežnja); *Tribunale ecclesiastico matrimoniale* (Crkveni ženidbeni sud) 1857. – 1871. (3 svežnja), *Dispense matrimoniali* (oprosti ženidbenih smetnji) 1829.-1906. (četiri svežnja i dvije knjige), te *Libri matrimonialium* (predmetne knjige) 1752. – 1846. (tri knjige). Iz nekadašnje Ninske biskupije je ostalo 8. kutija ženidbenih spisa od 1678. do 1830. godine.

⁴⁶ Vlačić, *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo*, 1-12.

⁴⁷ Franov-Živković, "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama", 365-408.

⁴⁸ HR, AZDN, f. 43, ZMK, inv. br. 119, *Božava, Glagoljska matica vjenčanih*, 1738. – 1832.

Ukupan broj brakova u matici je 284, od ukupnog broja brakova za njih 88 (oko 31%) je dana dozvola za vjenčanje od zadarskog nadbiskupa, jer su ženik i nevjesta bili u krvnom srodstvu. Dozvolu su dobila dva para koja su u kombinaciji drugog i trećeg koljena ili 0,70%, u trećem koljenu ili kombinaciji trećeg i četvrtog koljena su 28 parova ili 9,86%, u četvrtom koljenu ili (rjeđe) kombinacija četvrtog i petog koljena 18,33% te u srodstvu po petom koljenu 1 par ili 0,35% (moguće je da ima više ovakvih kombinacija, ali se po Austrougarskom zakoniku vidi da se ovaj stupanj srodstva ne daje dozvola, tj. da se ne smatraju više bliži krvni rod. Vjerojatno je svećenik u ovom slučaju pogriješio što je tražio dozvolu ili je u pitanju četvrto i peto koljeno pa je zaboravio upisati četvrto. Zadnja kategorija su dozvole kojima nije upisan stupanj srodstva, tj. svećenik je upisao da su supružnici u rodu, u bližem rodu, u rojstvu ili od istog roda. Takvih ima 5 slučajeva ili 1,76%. Postoji jedna dozvola udovice koja je je sa svojim budućim suprugom u duhovnom srodstvu, odnosno vjenčava se s osobom iz bliže rodbine svog pokojnog supruga. Jedna dozvola je dana radi zapreke od poštenosti, jer su ženi i nevjesta vjerojatno prije braka već živjeli zajedno.⁴⁹

Grafikon 1. Sklapanje brakova među bližim srodniciima – župa Božava od 1738. do 1832. godine (koja obuhvaća mjesta: Božava, Zverinac, Verunić (Verona), Polje, Soline, Veli Rat (Puntu Bianku)

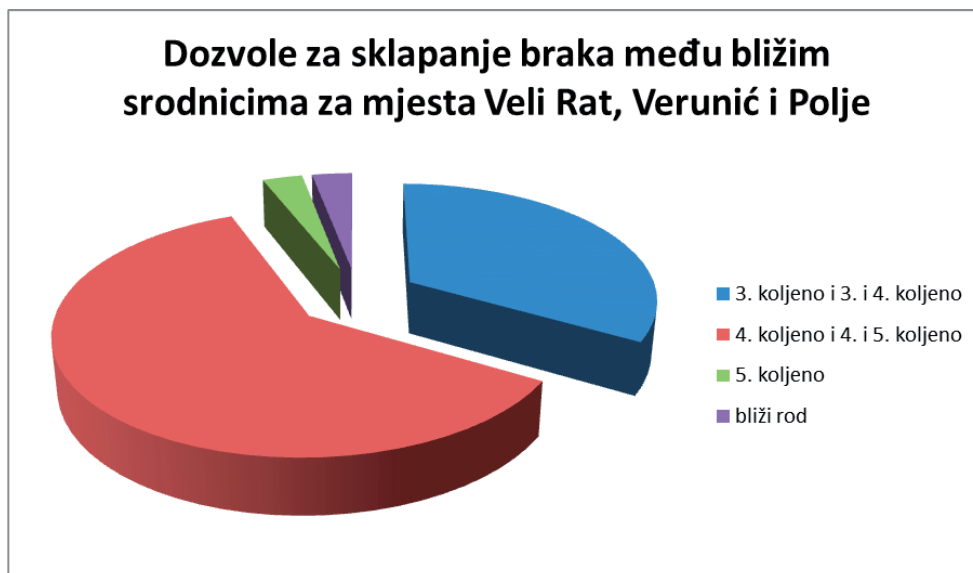

⁴⁹ Franov-Živković, "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama", 365-408.

Svećenik počinje upisivati prebivalište ženika i nevjeste tek od godine 1753. Od ukupnog broja vjenčanih na osobe s prebivalištem iz Velog Rata, Verunića i Polja pada 119 vjenčanja. Od toga je 33 vjenčanja bilo među bližom rodbinom ili 27,73%. Nešto manji postotak nego za cijelu župu Božava.⁵⁰

Ne postoji dozvola za bliži rod od drugoga koljena, ali postoji vjenčanje među rodbinom trećega i trećega ili trećega i četvrtoga koljena u jedanaest slučajeva ili 9,24%. Postoje brakovi među rodbinom četvrtoga i četvrtoga, a rjeđe četvrtoga i petoga koljena, ukupno dvadeset slučajeva ili 16,80%. U jednome slučaju rečeno je da se radi o petome koljenu (0,84%). U jednome slučaju nije naznačeno o kojemu se stupnju rodstva radi (0,84%).

Grafikon 2. Sklapanje brakova među bližim srodniciima za mjesta Veli Rat, Verunić i Polje (dio župe Božava) od 1738. do 1832. godine

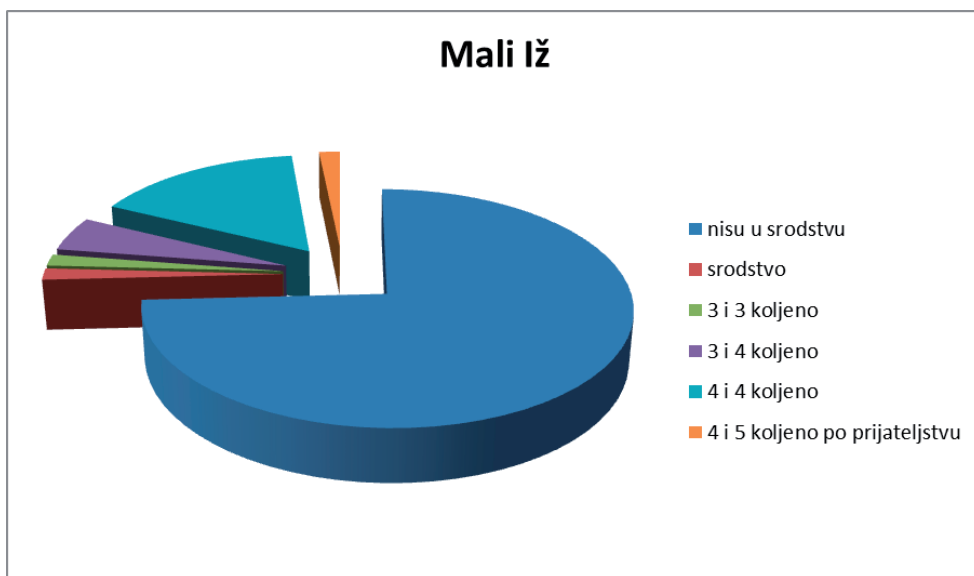

Po ovome svemu vidimo da su ove otočke obitelji sačuvali tradicionalne odnose koji su vladali u prvobitnim rodovsko-dvornim zajednicama s tim da su se te zajednice kasnije cjepkale na pojedine obitelji, ali je temeljna ideja udruživanja ostala ista. Naime, glavno težište je stavljano na ognjište, na kuću odnosno dvor (selo se i sastojalo od raštrkanih dvorova), bez obzira da li je u njima vladao rodbinski odnos ili ne. To zahvaljujemo stanovništvu koje je kontinuirano živjelo na otoku od tih najranijih razdoblja do danas (didići) i koje je bilo osnov za očuvanje ovih tradicionalnih odnosa. Krvno srodstvo nije bilo posebno važno niti kod ženidbi (ovo je

⁵⁰ Franov-Živković, "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama", 365-408.

također nasljeđeno iz ranijeg običajnog prava, kada se ni crkva nije mogla boriti protiv ovog običaja).⁵¹ Ovakav oblik ženidbe među bližom i daljnjom rodbinom je pogodovao društvenom raslojavanju obitelji po selima.⁵²

Grafikon 3. Sklapanje braka među bližim srodniciima za župu Mali Iž

Od 62 upisana braka u ostatku Matice vjenčanih za mjesto Mali Iž nalazimo šesnaest dozvola za sklapanje braka (25,8%), petnaest dozvola danih za *rojstvo po krvi*. (Za jedan brak napisano je da su rodbina bez stupnja srodstva (1,61%), a jedan brak bio je u trećemu i trećemu koljenu (1,61%), tri braka u trećemu i četvrtome (4,84%), dok je deset brakova bilo u četvrtome i četvrtome koljenu (16,13%)). Od toga je šest brakova imalo kombinaciju *rojstva po krvi* i prijateljstva. Negdje piše nejasno *po rojstvu po prijateljstvu*. Jedna dozvola dana je samo za rodbinu po prijateljstvu i to za četvrto i peto kolino (1,61%).

⁵¹ Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, 121-125. Papa Nikola II (1059-1061) održao je travnja mjeseca 1059. u rimskom Lateranu reformnu sinodu, koje su zaključci dobro poznati. Tako je zaključkom XI. bila zabranjena ženidba između rođaka „sve do sedmog koljena ili dok se zna, da postoji rodstvo (...). Međutim, na terenu je bilo problema s provođenjem ovih zaključaka tako: „Papa je za dva stepena bio popustio, tj. za 6. i 7., a za 4. i 5. samo privremeno dopustio, da se već postojeće ženidbe u 4. i 5. stepenu srodstva pozakone. To pak nije bilo provedeno, jer su se ženidbe kod nas i dalje sklapale po starome. / Po navedenim svedočanstvima u našim su se krajevima u XI. i XII. stoljeću, a tad pogotovo u stoljećima prije, sklapale ženidbe između rođaka u 4. i nižim stepenima, sigurno po tome u 3., a vjerojatno i u 2. stepenu. U 3. stepenu bili su to drugi bratučedi ili rođaci, a oni drugog stepena prvi bratučedi ili rođaci, od braće djeca. Te se rodbinske veze poklapaju s uređenjem naših srednjovjekovnih rodbinsko-dvornih zajednica. Unutar njih ženidbe se nisu sklapale, nego samo izvan njih, bez obzira na krvnu povezanost u jednom ili drugom slučaju. Pražitak eksogamije.

⁵² Franov-Živković, „Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama”, 365-408.

Olipski župnici⁵³ nisu redovito upisivali zapreke u matične knjige, ali su vjerojatno vodili župnu arhivu koja je do danas izgubljena. Međutim, neki župnici upisivali su podatak da su supružnici u rodbinskim odnosima odnosno da im je nadbiskup udijelio oprost za sklapanje braka. Od ukupno 334 upisna braka, unatoč neredovitome upisivanju zapreka, 47 ih je bilo povezano rodbinskom linijom. Uglavnom se radi o rodbini po četvrtome koljenu (36 brakova), zatim nešto manje trećemu (pet) te kombinaciji trećega i četvrtoga koljena (pet). U jednome slučaju radi se o četvrtome koljenu s obje strane, a u jednome o kombinaciji roda po četvrtome koljenu i *prijateljstvu* (tazbini) od četvrtoga kolina po prvoj ženi. U jednome slučaju upisana je samo *zaprika od rodbine* bez naznake o kojemu se stupnju srodstva radi. Na jednome mjestu postoji upis: *nije se našla nijedna zaprika od roda ni po karvi ni po mliku* (zakonsko srodstvo, *cognatio legalis*). Ta *zaprika po mliku* vjerojatno se odnosi na hraniteljske obitelji, koje su udomljavale djecu iz nahodišta. I tu se poštivalo pravilo da se djeca odgojena u istoj kući međusobno ne žene. Samo je jedan par *dispensan od zaprike od poštenosti (publica honestas)*.

U Matičnoj knjizi vjenčanih Olib postoji slučaj da su budući supružnici lagali o srodstvu kako ne bi morali tražiti dopuštenje za sklapanje braka. Župnik piše da su bili ukoreni s crkvenih vrata te razdvojeni (*razlučeni*) pa nakon dozvole ponovno vjenčani. Zanimljivo je da se radilo o jednome od brakova brata i sestre iz obitelji Lovrović s bratom i sestrom iz obitelji Ručando.⁵⁴

U maticama vjenčanih 1602. – 1808. za Brbinj⁵⁵ župnici nisu redovito upisivali zapreke nego su katkad samo naglasili da nije postojala neka nezakonita zapreka.

⁵³ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 705, 698, 699, Olib, Glagoljska matica vjenčanih od 1566. do 1613.; Glagoljska matica vjenčanih od 1613. do 1650.; Glagoljska matica vjenčanih od 1649. do 1680.; Glagoljska maticu vjenčanih od 1671. do 1681., Glagoljska matica vjenčanih 1730. - 1821.

⁵⁴ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 699, Olib, Glagoljska matica vjenčanih 1730. - 1821., 95: 1763: *na = 26 = novembra Budući učinjena sva tri navišćenja u tri svetkovine po sridu mise parokijale meu Antonom sinom pokojnoga Filipa Lovrovića i meu Lucijom hćerom Jivana Ručanda oba od ove parokije i ne nahodeći se meu jnima koja zakonita zaprika carkovna, slišajući od obiju hotine sdružih jih u s(veti) matrimonij Antona Lovrovića s Lucijom Ručanda ja don Anton Bojletić parok, prid svidoci Franićem Lukinim i Šimunom Peričićem svi od ove parokije od Oliba. Ovi isti matrimonij pokle se sadružih, najdohu se rod u četvarto kolino i bihu pridani u ruke gospo(dina) vikaria općenoga u Zadru i bili su razlučeni i pokarani pokorom očitom na vratih carkvenih, i po zapovidi gospo(dina) vikarija bili su dešpenšani od četvartoga kolina i opet očitom venčani drugi put a to Anton sin pokojnoga Filipa Lovrovića i Lucija kći Jivana Ručanda oba od ove parokije prid svidoci Franićem Lukinim i Petrom Petrovim, oba od Oliba na = 2: febrara 1764: od mene don Antona Bojletića paroka od Oliba».; Ista, 83: «1758 nove/ve/mbra na 12 / Budući učinjena sva tri navišćena posrid mise parohialske u tri svetkovine zapovidane parvi na 1 drugi na 5 jenara treći na 12 a to sve miseca jistoga i ni se našla ni jedna zaprika crikvena i upitah Šimuna sina Jivana Ručanića i Jelu hćer pokojnoga Filipa Lovrovića i upitah njihovo hotine i po ričami njihovimi združih jih u svetu ženidbu ja don Šime Radov kapelan u Olibu s dopušćenom gos(podi)n(a) parohiana bihu svidoci Matiji Mušunić i Anton Matulina oba od Oliba ja don Anton Bojletić parok posli don Jivana Stipićeveća najdoh da su ovi isti bili u rodu u četvartomu kolinu i u isto vrime bili su dešpenšani od četvartoga kolina od gospo(dina) arcibiskupa Karamana svidožbom od sestre združene istoga.*

⁵⁵ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 134, Brbinj, glagoljska matična knjiga vjenčanih 1650.-1808.; HR, Arhiv HAZU, IV a 80/15 Glagoljska matična knjiga vjenčanih 1601.-1610.; Glagoljska matica krštenih 1602.-1612.

Ipak, u ovome razdoblju bilo je zabilježeno dvanaest zapreka po rodbinskom odnosu (četiri slučaja treće i treće *grane po krvi*; tri slučaja treće i četvrte *grane po krvi*; šest slučajeva četvrte i četvrte *grane po krvi*), jedna zapreka po prijateljstvu (druga i četvrta *grana po prijateljstvu*), a dva puta odgođeno je čitanje napovjedi jer su se ženik ili nevjesta razboljeli.

U Knjizi tajnih brakova Zadarske nadbiskupije⁵⁶ nalazimo brakove s područja zadarskih otoka iako se ne može za svaki slučaj procijeniti zašto su mladenci upisani u ovu, a ne redovitu matičnu knjigu mjesta kojemu pripadaju po prebivalištu, odnosno iz kojega razloga nisu mogli sklopiti brak u svojoj župi. Ne radi se samo o slučajevima da su sklopili brak bez pristanka roditelja, jer u mnogim upisima piše da su roditelji dali dozvolu za sklapanje braka, pa su, prema tome, postojali su neki drugi razlozi.

Na zadarskim otocima rijetko je zabilježena zapreka od poštenosti odnosno zajednički život prije braka, a zabilježen je i malen broj izvanbračne djece. Nisam pronašla niti jednu otmicu nevjeste.

Zanimljiv je slučaj otoka Rave gdje je zabilježena pojava velikoga broja nahočadi iz zadarskih sirotišta⁵⁷, koja su odrasla u hraniteljskim obiteljima u Ravi. Nahočad je u većini slučajeva prilikom vjenčanja ostavljala prezime hraniteljske obitelji kao svoje vlastito prezime i prezime svoje novoosnovane obitelji. Na taj način očuvana su brojna ravska prezimena, odnosno pojedini ogranci ravskih obitelji, koji bi se izgubili jer su imali samo žensko potomstvo.

Priobalni pojasi

Zbog toga što je na ovome području većinom ostalo staro stanovništvo, ostali su i stari običaji,⁵⁸ ali je povećan udio običaja iz zaleđa. Tako su najčešće zapreke od rodbine, prijateljstva, rjeđe *mlika*, ali je povećani broj zaprika *po poštenosti* i veći broj izvanbračne djece. Sačuvan je manji broj matičnih knjiga, ali postoji određeni broj dokumenata i popratnih spisa.

⁵⁶ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Secretum matrimonium 1752. – 1811.*

⁵⁷ Popis nahoda donosi Jelić, "Zadarsko nahodište", 213 - 289.

⁵⁸ Grozdana Franov-Živković, *Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu u razdoblju od 17. do 19. st.* (Sv. Filip i Jakov: Mjesni odbor Sv. Filip Jakov, 2013); Ista, "Prezimena mjesta Pakoštanje u 17. i 18. stoljeću", 59-92; Juran, "Stanovništvo Sv. Filipa i Jakova prema župnim maticama", 24, 25; HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Bibinje, Glagoljska matica krštenih, 1713. - 1825., Glagoljska matica vjenčanih, 1714. - 1825., Glagoljska matica umrlih, 1713. - 1813.* Faksimili, transliteracije i analize matica objavljeni su u tri knjige u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadretinae, vol I, II, III. Grozdana Franov-Živković, "Glagoljska Matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. - 1825.", u: *Glagoljska Matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. - 1825.*, priredio Pavao Kero (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); VII - XXII.; Ista, "Matica vjenčanih župe sv. Roka u Bibinjama 1714. - 1825.", u: *Glagoljska Matica vjenčanih župe sv. Roka u Bibinjama 1714. - 1825.*, priredio Pavao Kero (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); VII - XXIII.; Ista, "Glagoljska Matica krštenih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. - 1825.", u: *Glagoljska Matica krštenih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. - 1825.*, priredio Pavao Kero (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010); VII - XXVII.

U Sv. Filipu i Jakovu dva su vjenčanja obavljena „s dopuštenem starešina“, za jedne se supružnike navodi da „bihi zaručeni od Pri(svitlo)ga i Prip(ostovanoga) Gos(podi)na Arkibiskupa Ivana Karssana u Zadru“ (1780.), a za dvije maloljetne zaručnice trebalo je dopuštenje „Pravde od Zadra.“⁵⁹

Na otocima nisam pronašla upise u maticama o ostavljenoj djeci na pragu ili izvanbračnoj djeci koju je majka bila prisiljena dati u nahodište kao u Matici krštenih Bibinje.⁶⁰

Zadarsko zaleđe

U zadarskome zaleđu nalazimo veliki broj dokumenata koji potvrđuju da je bilo mnogo slučajeva predbračnoga života. Otmice nevjesti bile su česte, bilo da je u pitanju bio dogovor među obiteljima da se ne bi održavala skupa vjenčanja (što je posebno bilo popularno među siromašnim obiteljima)⁶¹ ili je otmica djevojke

⁵⁹ Juran, „Stanovništvo Sv. Filipa i Jakova prema župnim maticama“, 24, 25.

⁶⁰ Franov-Živković, „Glagoljska matica krštenih Bibinje“, XXII, XXIII: U dva slučaja su krštena djeca za koje se ne zna tko su bili roditelji tj. nije otkriven identitet niti majke niti oca. Mk. str. 52/1729 – na – 5 - aprila ja pop don Tome Levačić parohian crikve S(vetoga) Roka u Bibinan karstih jenu divičicu koju je našla Tomica Guzellina na vrati od dvora svoga i ne znamo od koga rođena ni donešene i tako ja isti parohian videći da e stvorena na obraz ludski i takoe karstih koj ime postavih Jele kumi su bili Tomica Guzellina i Jive Delia. / Mk. str. 297/Na 17 luja 1806 ja don Marko Lovrovichi parok karstih jednu divičicu ne znade se oca ni matere postaviji jime Marija bi kum Nikola Levačić a kuma Kaja Bugarinova. U mnogim slučajevima je navedeno da otac nije poznat tj. majka iz određenog razloga nije željela otkriti identitet oca djeteta. Postoji jedan slučaj da je izvanbračna majka, koja nije htjela odati identitet oca, ili nije znala, a možda i nije smjela reći ime oca, dijete dala u zadarsko nahodište (piatad), kasnije su ta djeca davana u hraniteljske obitelji uglavnom na zadarskim otocima. / Mk. str. 120/1749. na .16. lua ja pop Tome Levačić parok od Bibijn karstih jenu divičicu rođenu od Mande Bijlakove od oca namirnoga kojoj divičici nazvah ime Mare kumi su bili Mate Banić i Luce Bralića i odniše ga na piatad.”/Tako su u maticu krštenih kao izvanbračna upisana sljedeća djeca: 9. 08. 1723. je kršten Šime sin Jive Sekule i Matie Vuičine „ne budući združeni u s(ve)tom matermoniju; dana 26. 05. 1734. je bila krštena Ivanica rojenu na .25. maja a to od oca kako /ma/mati joj govori Gargo iz Sutomišćice najmenik Sikirića a mati Kate Margitića.

⁶¹ HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija III, spis broj 47/48 (kurzivna glagoljica): Prisvitlomu go(spodinu) go(spodi)nu i gospodaru momu / Daje vam znati da ovi dana pasani da je došla Stoja čer Marka Jukića brez naredbe S(vete) maike carkve za Šimu sina pokoinoga Petra Zuanovića oboje od ove župe / I o toi šalem k vašoi milosti da biste poslali oblast da i(h) pozakonimo jer su sirote / I Bog vam dao zdravije ji svim od vašega poštena doma i pozdravlja Martin Knežević iz posteale / U Vinercu na 24 otonbra 1756 / d(o)n Šime Dadić na vašu zapovijed vazda / Prisvitlomu go(spodinu) go(spodi)nu Antoni Tripkoviću biskupu od Nina / u Privlaku.

HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija II, spis br. 46/47 (kurzivna glagoljica): Prisvitli i svako(j) časti dostoini g(ospodi)nu go(spodi)nu i gospodaru moi / Prijmi vašu knigu i razumi što mi pišete. Kod nas nima, ma ću poći iskati u Bukovici. Ioš molin vašo prisvitlo gospodstvo da biste dali vaš sveti blagoslov ovomu momku da bi u nedilu doveo nevistu, zastoj siroma ne more drugi dan dočekati ludi / I Bo(g) vas zdravo daržao / Sluga vašega m(noga) po(štovanoga) i po(štovanoga) gospodstva / Roko Milatović / novembra na 24 1735.

HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija III, spis br. 168 (kurzivna glagoljica): Pozdrav pri(svitli) gospodine i gospodaru / Ja van šalem dvi sirote koje su jedan drugomu omili, a to Jure sin p(o)ko(jnoga) Luke Petkovića i Tomicu hčer p(o)ko(jnoga) Marka Grgića oboje od moje župe ondi se je dogodilo blizu zaveze oni mole da bi stji vi pozakoniti da ne ima što trošiti jesu sirote i ne imaju ništa ondi ću ji danas napoviditi a dojisto nisu u rodu niti je nikakva g(la)sa da bi moga zabraniti s(veti) matrmonij ondi ji ja šale(n) k vašemu gospodstvu i da ste zdravo / u Slivnici na 25 novembra 1767 / vaš sluga ponižni / pop Tome Sikirić.

bila bez njezinoga pristanka.⁶² U slučaju dogovora mladić bi navodno oteo djevojku, a ona bi prespavala u njegovoj kući. Nakon toga morali su se na brzinu vjenčati pa nije trebalo praviti svadbu. Ili je nevjesta sama, bez pristanka rodbine, pobjegla u mladićevu kuću nakon čega je intervenirao župnik. S druge strane, bilo je i stvarnih otmica djevojaka. U jednome pismu župnik traži savjet što da radi jer je djevojka oteta na turski način (*odnesena iz gore po turski način palačno i žalosno*).⁶³ U svim ovim slučajevima tražilo se da se ženik i nevjesta razdvoje (*razluče*) do zaključenja braka.⁶⁴ I na ovome području ima dogovorenih

⁶² HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2 (kurzivna glagoljica): *Uzvišeno umi(...) Gospodinu biskupu (...) / Priporučivane vašoi milosti i avizavam vašu milost kako da človik u mojoj svoiti uze jednu divojku /si/ silom nenapovidanu i pre(z) zakona svete matere crikve i prez vole koda ne i priko prokletstva o strane svete matere crikve i od strane vaše milosti ča sa(m) mu ja učini i ni me i htíl poslušati nego(je) sta š nom i otoga šalem k vašoi milosti da vašá milost nega kaštiga zač mene ni htíl poslušati i ja bih doša k vašoi milosti te stvari povidati da nisam moga zač mie umir jedan čilovik u svoiti i drugij na samrti zato nisam moga doiti / i gospodín Bog s vašom milosju / 1594 ja do(n) Martin Ostoić iz Posedarja pisah ta list miseca zenara na dni dva.*

⁶³ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2 (latinica): *Pričasni gospodine (...) Gospodine /odnesena je Barica čer Luke Barbana za Pavu sina Martina Romčevich koia bila odnešena ovi dana za negova bratuče-da Petra Markovića iz istih Jasenica prisvitli gospodine nisam sumane da brižna divojka pokle ie u niovim ruku za da je mane zala /govori da je zezgovori voia/ od ovomui sudočanstvo nezino siromasne od sastie buduchi odnesena od gore po turski način palačno i žalosno. Ostaem lubeči skute jniove posvetete ruk Bog im dao zdravlije sa suim prisvitum palačov fash fazda sluga jsin od posluh / don Gargo Fratrovich parok od Islama / Na 6 yuna 1757.*

⁶⁴ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (kurzivna glagoljica): *6 zenara 1595 / Uzvišeni i poštovani gospodine vikariju ninski don Šimunu Ukaloviću poklon i priporučovane vašoi milosti razumih sve ča ste mi pisali momak sam učini da nisu hotili bratja iste Dore vaztiju opeta doma nego smo ju postavili u Lukača Dubravića brata Ivanova i ča mi pišete da (...) tamo doidu i vi znate ki e dan u petak da ja ne mogu doiti da oto vam šalem Lovrina Vicfešića i Vida Elačića a Katu Rodakošića male ju ni mužu bići zarad ča ju zovetje na svidočastvo i ni joi da doiti muž a istu Maru izbie brat vele zlo da ju postaví u postejlju i ni mogla doiti da nisam ju zemina eli joi bilo drago poiti za istoga Ivana i da vam j isan preporučén zač j dobar človik i prija je isti Ivan govori s rečenom Dorom /Dorom/ nego ju je unesia zač ju j odavna prosi ako to dobro znam zač sam i ja prija š nom govori zač da je drago ne bude on večači ju brat vaze opet da ona mu je rekla poi zbogom meni e drago poiti za Ivana i oni su mi oba rekli da su se oni sami dogovorili da onako učini i Gospodín Bog s vami / 1594 ja do(n) Martin Ostoić pisah miseca zenara na dni šest / da i da ta lit u roke gospodina vikarija don Šimunu Utkoviću kanoniku ninskomu ka gospodinu našem u Nin / da se da ta list uzvišenomu i plemenitomu gospodinu biskupu ninskomu i perlatu svete stolice crikve / u Zadar ali gdi se naide.*

HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (latinica): *Dosla je Stana hchier Vulle Demichia od Meduidje za Miaela Miochouichia od oue parochie i oni isti dan u koji e dosela rechao sam momku i divojci da pod prokletstvo ne imadu zajedno stati negho da olli ona olli on imadu pochi od kuchie i znam da su tako učinili i bio sam jm naredio da pogiu u Meduidiu s mojom knighom k parochu jesu li u rojstvu i jeli se billa kome drughome obechiala i elle od kogha billa parsten uzella i jelli silla alli dobra voglia dalli oni nisu htíli pochi niti sam prissa u Meduidiu a billi su posli i u Nin do vasega gosp(odstv)a prez moje kgnighe a buduchi avizani a oni se ne priauiti ni kazati meni kad su otisli u Nin zato jh sagliem k vascemu pripo(štovano)mu gosp(odin)u a od par(o)ca od Meduichie niscam pria dosada kgnighe ni glasa nikakova ostaem gliubechi vasce pripo(s)tova)no gospo(stvo) i da ste nam zdravi i prostit da je vako (...) jer je ne bisce uechie regul.*

HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija III, br. 4 (kurzivna glagoljica): *Prisvitli gospodine i gospodaru moi / Daien na znane vašemu prisvitlomu gospostvu da je došla čer pokonoga Stipana Semirića s Pristega, a žena pokonoga Šimuna Jurevića, budučí e prosio Grgo Marinović od moie župe i nisu i braća tila dati istu više pisanu Ivanicu, a ona ie sama pošla od kuće braće svoje budučí se povratila s Raštevića u Pristeg u kuću oca svoga pokle ie ostala udovicon, učinie mir među nima. A sada prisvitli gospodine upravite kako znate*

brakova,⁶⁵ prodaje nevjesti kao i pristajanja roditelja na brak na koji na početku nisu pristajali, ali su ih okolnosti na to natjerale – kao u sljedećemu slučaju kada im je kći ostala trudna i bila na samrti.⁶⁶

Za probleme vezane uz ženidbu svećenici su se obraćali pitanjima biskupu, koji je slao naputke o postupanju u pojedinim težim slučajevima. Tako imamo primjer moralno-kazuističkih pitanja vezanih uz bračni status kao i veliki broj biskupovih zapovjedi prilikom vizitacije.⁶⁷

U sljedećemu primjeru biskup upozorava župnike da naprave sve što je u njihovoj moći da spriječe običaj otmice nevjeste, koju su kasnije tjerovali na brak te da kazne mladića kao i sve iz obitelji i prijatelje koji su sudjelovali u otmici ili koji su mu pomagali savjetima:⁶⁸

Copis di secreto do Mong. Iumo vescovo di Nona, in reparazione de ratti di sopra indicati / Juann Jurileo po milosti Božioi i po suetomu sidalischiu biskup ninski / od dneva istoga od kad uzuisi nas Bogh na pastirsko bichie od biskupa ove darsaue, i stauli smo suaku pomgniu za iskoreniti proposti u običai koiu smo nasli ukorenutu u ugrabglienia divoiaka za posli sluxiti se i gnima u sakramentu od xenidbe, alli sa suom boleschiu sarza nassega uidimo da ouakoj propasti nigda nismo uidiu zudiena dospitka; zato zapouidamo po kriposti suetoga posluha suakome od parokiana nascih da u suaku nedigliu od cila godischia nauistiti budu puku nasce stanouito zapričegnie ouakoga slobodna xiuglienia suprotivu zakonu Boxiemu i podlosina izuan pedipsa carčueni teskima pedipsami priuedroga nasega principa, koje che se

za vinčane, činio sam i(h) da se razluče i da ste zdravi / Na službi v(ašeg) po(štovanog) g(ospodstva) za vazda Jakov Kužinović parok u Smilčiču na 1 novembra 1772.

⁶⁵ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (latinica): Primjer kad je nevjesta natjerana na brak od strane obitelji / *Prisvitlo go(spodi)ne gospodaru / Mnogho se čuđim v. p. gnu da mi piscete radi polize Petra Fabrulicha i Marce Baricheuichia i činiti napovidi i ne videchi zapriche koe su protivu zakonom i naravno i chricvenij, mah posli, negho, s spavaju ondah odmahe dobrah vogliah onna divoika billa e uzella obilixje ki e od drughogha pakah darxala, immah trij godine, a u mene se examinana da i meni rekla dah onna poh gnezinoj voglij voli onnomu martvu negho onnomu xivu (za koga e otudaj) maoh dah onna usilovana od gnezini starij, pakha rada se pokarau opilunenim načinom ondah prite v. post ja sadam voglia dah negovim, nij pripouida i josi nisam počeo napovidatij s onim ostajem moje sluxstvo poklagnoj umij mah vidite od ouij kojiu uam dadoh ovuu: ostadoh gliubeichoj svete agline pohnizuju lu me v. s. prisvitlom i jesam / Iz Jessenizza dan 4 8bra 1758 / Ponizni sluga za vasda fra Stipan Rimoroz parohian.*

⁶⁶ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (latinica): Barba da ste zdravi, / *Sada piscem vam is postteglje buduchi da se naodim bolean puno od noge jero mi je lani satra parip i zato molim da ne sca-glijette don Juru u Triban nego da pisetie da ovde posluxe zasto ja nisam rekka mise ni na vodokarschije a to vas molim ako je moguchije s druge strane pisem vam poradi jednoga dogachiaja seto se dogodilo Joso Zelich jest načinio ditte divoizi Mandi chijeri Antichia Mijovichia zato se nije znalo niscta dokle nije pocela rachiati dokle gnezino pleme videchi da brachia jesu je pridali u kuchiu Zelichia i ona je na umoru momak i negov otaz jesu kunttenti da se vinča a otac one divoike jest kunttenatt buduchi da je ova pogarda učignena / godine imaju obodvoje rodittegli kunttenti zaprike od roistva namaju dakle čekam od vas odgovor i da stte zdravi / u Raxanzu na 9 jenara 1830 / Vas sluga za vazda d(on) Filip Milisich kapelan kurat.*

⁶⁷ Grozdana Franov-Živković, "Glagoljske moralno – kazuističke odredbe ninskih biskupa 17. i 18. st.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti u Zadru* 57 (2015): 185-216.

⁶⁸ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2.

imati pokazati ouako propas svaki put kad bi se zgodila, za koj uzrok duxnost biti chie svuakoga od parokiana datti na znagne nami ako bi se i kad ouako zločinstuo u napridak dogodillo, imena od mladicha i diuoike od otza i matere, brachie i sestara i od istih koi bi dali ruku i imali dio olli i naukom alli na koi drugi način u ouakoi propasti i sue to za utissiti praudu Boxju veoma nasardieniu poradi gardobe griha toliko proposna za zadouogliti duxnosti nassoju u nepropuschieniu iskati suaki način za dochi ouakuoi sami silom koiom opričuje suaki ki čarčue suete u odredienju sakramenta od xenidbe. Uffamo da suaki ostatici chie usuischien s ououakim nassim ponutkouaniem i da nechie nigda nitko datti uzroka da sse sluxiti budemo s istinom silke (!) duoune ni iskati budemo sipku praude suitoučnene poradicessa udigliuiemo suemu puku nas pastirski blagoslou / U Ninu na 11 giugna 1781 / Iuan biskup ninski / Angel Bachich za kančelira biskupie ninske.

U obavjestima prilikom vizitacija biskup je upozoravao župnike da ne zaključuju brakove bez obavljenih svih sakramenata, posebno se to odnosilo na sakrament krizme.⁶⁹

*(Ja Juraj Parčić po mi?)*losti Božjoj i svetoga

*(Sidalica apostol?)*skoga Biskup Ninski

Duše naše razumili smo da niki pa(rokijani?) (...)tnuvši svaki strah Božji i žejlju od (...)voje prezputnim hotinjem smili su prist(upiti?) naše naredbe pod šušpenšion zapovidaneim i parvo dilivši se od svih parokij, zadaržujući se van njih za mnoge dni prez ikakova našega dopušstva, ali našega vikaria, s mnogom škodom od duš zaradi česa u kriposti od svetoga poslu(h)a i pod penu popričeneim u naših odlukah i iošće pod penu od dukat pedeset, zapovidamo svima parokianom od naše daržave da se nimaiu diliti od svojih parokij pod koi kod hotiniem, ali obličjem prez dopušćenia našega ali našega vikaria, ni zadaržujući se vani svojih parokij više od dvadeset i četiri ure a u to vrime ostavivši na svoje misto jednoga misnika podobna i od nas pohfajlena.

Većma niki od parokianov i od popov od naše daržave smiu hoditi po parokiah prez kakova obiližja od šotane i u celebranju od oficijev od svete mise smiu pristupiti u svetimu oltaru s pogardom od odiće obuvene u čizmah, papučah ali opankah, zato zapovidamo svima pod penu od škomunike da nimaju ulizovati u crikvu za celebrati svetu misu ni svete oficie prez šotane duge, podobne misniku i postolima na noga(m)a fratri u obući od jniova reda, a koi bi se prezputnim načinom suprotivia ovim našim naredbama ne samo će se razumiti da je upaja u škomuniku ozgora rečenu da jošće biti će pedipsan žestokimi penami u našoj sloboščini uzdaržani.

Jošte smo našli da niki od parokianov od naše daržave smiu združiti čejljad u svetom matrimoniu koi nisu bili krizmani suprot svetim kanonom i suprot zakonu svete matere crikve, zapovidamo tim jistim po stanovitim načinu da ne mozi združovati

⁶⁹ HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija I, br. 72. Spis je jako oštećen.

u svetomu matrimoniū veće čejlad koja su krizmana, a suprotivnici razumiti će se ne samo da su upali u penu popričene od svetih kanonov da jošće dostoini da su voziti osamnadeste miseci galiu. A naodeći se koi god združen u svetomu matrimoniū prez sakramenta od krizme imati ću jih parokiani koliko prija činiti da se krizmajū. Niki od parokianov i popov prez opazka varhu dijanitadi i pečata redovničkoga s koim su odičeni ne samo u svoj baščinah da li jošter kakono najmenici gredu svi-tovnim jludem za plaću poslovati; zabranjujemo tim jistim da se imaju poslovati u ni jenoy zanati od takovih poslov očitnim načinom ni sebi ni drugomu pod penu od šušpenšiona za jedno godišće prostnim misnikom, a parokianom pod penu od izbavljena parokie.

Jošter zapovidamo svim parok(ijanom da se)

imaju uzdaržati od igre u ko(cki?)

a varhu svoga da ne imaju piti zdra(vice svjeto?)

vnimi gliudi, koliko meiu sobom pod penu jedan da (dukat?).

Zapovidamo svim parokianom od naše daržave da imaju uč(ini)ti iedan libar i daržati ga u crikvi ali kod sebe, u komu jimaju sebe mise, i za koga ih imaju govoriti, zapišivati tolikaše i ostali misnici, takojer pod penu našoj slobošćini uzdaržanoj.

Još zapovidamo svim parokianom i misnikom da imaju odgovoriti na kaže koi će im biti poslani svakoga miseca od našega vikaria izvanskoga u termin od dan dvadeset pod penu od jednoga dukata srebarna koi će se dati onomu koi bolje bude odgovoriti na iste kaže.

Najzada zapovidamo istim parokianom kada budu priati ovo sadašnje naše zapovidi da kod sebe kopiu od jnih ima daržati, a jnih od sela u selo jdi budu upravni odaslati.

Iz Novoga od kuće našega pribivališta na 17 miseca otubra 1698.

S ovoga područja ima manje sačuvanih matica, ali ima dosta dokumenata, to jest popratnih spisa uz matične knjige. Preostalo staro stanovništvo u velikoj se mjeri stopilo s novopridošlim stanovnicima, koji su postupno prihvaćali i njihove običaje, na primjer otmice djevojaka (*na turski način*).⁷⁰ Ima manje brakova među rodbinom i među tazbinom, a više života izvan braka pa i moguće izvanbračne djece.⁷¹ Javljaju se također i brakovi između supružnika različitih vjeroispovjesti. S obzirom da su zadarski otoci školovali velik broj svećenika, oni su odlazili u

⁷⁰ Vidi bilješku 63.

⁷¹ Knjige nisu sačuvane pa se ne može napraviti detaljna analiza o broju izvanbračne djece. Ipak, u ostacima Matice krštenih Škabrnja nalazimo izvanbračno dijete, a majku župnik naziva bludnicom: 1718 na 10 mi(seca) febrara ja don Mile Raspović parokijan u Prkosu krstih dite roeno po bludu na 6 febrara čer Ivana Bažine i negove bludnice Stane koe nazvano bi ime Šimica biše kum Jur(e) Orsada i Kate Gospića. DAZd, Prkos - Škabrnja, Glagoljska matica krštenih, 1718. – 1734.; Grozdana Franov-Živković, "Glagoljica u Prkosu i Škabrnji", *Baščina* 15 (2014): 94-95.

zadarsko zaleđe za župnike. Tamo su se često teško prilagođavali novome načinu života i novim običajima.⁷² Posebno se nisu mogli pomiriti s običajem otmice nevjeste kao i davanja novca ili dara za nevjestu, što je praktično bila prodaja nevjeste, na što župnik iz Nadina dodaje u pismu biskupu da mu se čini da nevjestu prodaju kao da je robinja (*uanci da ije robigna*).⁷³

Zbog novopridošloga stanovništva pravoslavne vjeroispovjesti javlja se povećan broj mješovitih brakova. U tome slučaju i katolički i pravoslavni župnik morali su dobiti dozvolu ninskoga biskupa za sklapanje braka iako se u dosta slučajeva toga nisu držali.⁷⁴ Župljani obiju strana smišljali su načine kako da izbjegnu zapreke

⁷² HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija IV, red. br. 20 (latinica): *Dajem na znagnie vasem gos(postvu) pripoš(ťovanomu) da Vid sin pokojnoga Jacova Xorichia jest napunio Mandu chier pokojnoga Antona Vulelije iz voga sella oboie (...) jest cuntenat uzeti i dosla je divoika sama u kuchiu momka. Sato mi zapovida vase gos(postvo) prip(ostovano) onno chia uciniti i s velikom poniznostiu ostaje gliubechi svete ruke vase: gos(podine) pri(svitli) / U Korlatu na 3. augusta 1772. / (kurzivna glagoljica) Ja gos(podi)ne viči ležin od žalosti u kakvoj kući stojin nego od Božje / Spomenite se duše je li pravo da stojin kako jedan galijot, a ne kako redovnik / I da ste zdravo i veselo / parok do(n) Tome Sikirić.*

HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija II, br. 37: *Prosvitli go(spodine) / Daemo na znane vašoi milosti da ovi žakan Pilip sin Ivana Krilovića da služi S(vetu) mater crikvu i da se ispovidia i pričešćiva u Mlade Nedile i u dnevi Gospine i nie da nikakva okažioni od škandala ni ednoga / A sada presvitli go(spodine) daen u poznane vašoi milosti od Rašćvića kako ste mi sud učinili da me plaše ne daidu mi ništa a oni pop koi sada služi tuži mi se da mu nie da kuću ograde / Molin vašu milost da mu zapovidite što iman učiniti / A sada pozdavlammo vele drago vaše / Iz Nadina na 18 decembra 1719 / Ponizni sluga v(aše) m(ilsti) / Don Ivan Milišić parok od Nadina.*

⁷³ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (latinica): *2.Pre(svitlo)mu i pripo(šťovano)mu Go(spodi)nu Go(spodi)nu i momu Go(spoda)ru / U Posedariu na 14 7bra 1760 / Buduchi da san obznanja Vase Pri(svit)lo Go(spod)vo poradi Vida sina po(kojno)ga Martina Stipicha i Marie chieri Tome Sudara od Skabergnie nista (...) pri(svi)tlj Gospodaru napovidia san u tri svetkovine posridi svete mise po naredbi Rintuala Rimskoga i da san obznanja Pri(svitlo)ga Gospo(di)na Arczibiskupa i ne buduchi nikakove zaprike koiu bi zabranja Rintual Rimski i mirno buduchie dali divojku gnie rođitegli i brachia i primili dar za jistu divojku i oto vam saglien kgnigu Pri(svitlo)ga Go(spodi)na Arcbiskupa i čekan oblast od vase suit(lost)i: sto iman priniti i ostajen ponizno pozdraviti Vase Pri(svitloga) i (...) go(spodi)na i Pri(svitlo)ga Arhi(žak) na i gluibin Vase suete ruke i skute / don Sime Braikovich paroco di Posedaria.*

Objavljeno u Grozdana Franov-Živković, "Nadinski glagoljski spomenici", *Croatica et Slavistica Iadertina* 10 (2014), br. 1: 41-79.

HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (latinica): *U Nadinu na 21 agusta 1754 / Nakon osam dana dosnah da ije dosla cura od Rasteuichia u moiju supu a to je Juanica chi pokojnoga Simuna Ubaevichia od Rastevichia a sa Simuna sina pokojnoga Tome Varsagliaka od Nadina; onde pokle su je pitali i do tri puta diuoika hochie a oni gniesin stric je ne dade pa chi je ona sama dosla e momku a pak su hodili iskati mir i blagoslov od gnesina strica, a oni ga ne dadu magne čettira cekcina i uanci da ije robigna a oni to ne mogu datti kako ni /ni/ pravo onde uticu se najpri Gospodinu Bogu pach v. p. postov(anom) gospodstvu da ijm dopustite sdrusiti se u matrimoniui suetomu po naredbi s(vete) maijke carkve da ne stoiye onako i sue stoji p(ri) po(šťovani) gospodine narede gia chiu oblsusiti. I jos vasem pripo(šťovano)mu gospo(di)nu daije snatti da imadem nekoliko odmetnikou carque suete koj ne dolase ni u carqui niti su se ispouidili oue godine, ondi mi savolujte (!) sto chiu od gnih uciniti ostaijem na sapouid nasu sa vasda glubechi i s(vete) ruche i hagline posdraugliauchi velle milo i drago i. v. cancellira Piera / Toliko vas moli i uas kumpar Gierko Varsaglko sa buduchi gnegou sinouac i posdrauglachiue se gospostvo uelle drago.*

⁷⁴ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (ćirilica): *Prečesicima kiria / Prinosimo tužbu vami poradi vra Ivana Šimića paroka koi jest bio u Perušiću, a sada jest u Jasenica i suviše pomenuti vra Ivan' vinča moiui parokianku Anćeliu ćer' pokoinoga Tome Cvitanovića za Matu Dražića iz Podgrača i to bi vjenčana na 12 noevria 1826 u cerkvi u Perušiću, svidjetel' im bis' Šimun Uskok is Podgrađa i svjedoči kapitan*

pa su lako prelazili iz jedne u drugu vjere.⁷⁵ U jednome pismu katolički svećenik upozorava biskupa da će, ako ne bude dao dozvolu, par lako otići u Bukovicu kod nekoga pravoslavnog kaluđera te se tako vjenčati bez problema.⁷⁶ Cijelu situaciju župljani su na taj način iskorištavali. Tako je župnik saznao za bračni par koji ima više odrasle djece, a koji su cijelo vrijeme lagali da su vjenčani; tek je na smrtnoj postelji muž priznao da su živjeli nevjenčano.⁷⁷

Izvanbračna djeca i položaj žena u društvu

U maticama krštenih ima malo izvanbračne djece. Nešto više na kopnu nego na otocima, a žena koja je rodila izvanbračno dijete bila je obilježena. Kroz ove primjere možemo vidjeti i položaj žene u društvu. Inače, o položaju žene više podataka nalazimo u glagoljskim oporukama i *madrikulama* bratovština gdje su

Čerina od istoga sela, biše pomenuta djevica ljeta ima 16 cirka a više rečeni Mate tuži se na vra Ivana da mu ie uze za vjenčanje iečma polučaka dvanaiest, a vo bi učinio vjenčanje bez trikratno oglašenia, zato što nie ktio vra Ivan pitat slobod i od strane gdje est rodjena više pomenuta Ančelia ovo ako bi bilo prosteno vra Ivanu, na mnoga mista oće se dogoditi da izostanu naredbe dukovne i svitovne, ostaiem vaš sluga u Ceranju na 26 maia 1827. / U Ceranu na 26 mia 1827 / Jerej P. Macura p.

⁷⁵ HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija IV, spis br. 42 (kurzivna glagoljica): *Prisvitlomu i priuzvišenomu g(o)s(podi)n(u) i gospodinu momu (...) dos(tojnom) starešini don Ivanu Čurileju uzviše(nomu) biskupu od Nina / Dajen zanati vašen gospodstvu da je pošla čer kapitana Ante Žmače Marija za Milu Mucala, ona bunjevka, a on riščanin ona je pošla volon svojon svoga oca i matere, to jih šalen vašen uzvišenon gospodstvu. Vi upitajte oboje i čekan vašu zapovid i naredbu / U Smilčiću / vaš vazda sluga pop Ante Lukić i da ste lipo zdravi / na 26 ot(o)nbra 1775 / Uzvišenomu g(o)s(podi)n(u) i gospodinu momu don Ivanu Jurileju dostonon biskupu od Nina / u Nin / Prisvitlomu i uzvišenomu g(o)s(podi)n(u) / i gospodinu dostojnomu starešini biskupu / Ivan/.*

HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija IV, br. 44 (kurzivna glagoljica): *Mnogo uzvišenom i (poštovanom) i gospodinu momu starešini don Ivanu Juričeu dostojnom biskupu od Nina uzvišen / Dajen znati da se udaje Anica žena pokojnoga Luke Taraša za Vulu Vukasa budući on riščanin i ona budući riščanka prija nego je pošla za pokojnoga Luku / Sada govori da želi opet poiti u isti riščaluk / Ovde čekan vašu uzvišen naredbu i da je zdravo vaše uzvišeno gos(postvo) sa svin vašin kapitulon / Vaš vazda sluga pop Ante Lukić u jadnoj parokiji u Smilčiću / Na 27 otonbra 1775 / Za mnogo uzvišenom g(ospod)inu i g(o)s(podi)n(u) dostojnom biskupu od Nina / u Nin.*

⁷⁶ HR, AZDN, f. 17, SNB, kutija IV, spis br. 40 (kurzivna glagoljica): *U Korlatu na 25 aprila 1775 / Ja ozdol podpisani činin viru stanovitu da san učinijo tri naviščena u tri svetkovine zapovidne posrid mise parokijan-ske kako zapovida Sabor Tridentinski i Runtova Rimski meju Maksimon Babića od Kule Atlagića i meju Ru-žicon ženon poko(jno)ga Ilije Marijačića od moje župe i nije se našla nikakvo zaprika koja bi mogla zabraniti Sveti Matrimonij. Onde oni neće da ji ja vinčan nego pišite da nin ja dan policu da ji ni ov pop vinča, jer će oni poći u Bukovicu pak će ji(h) vinčati koji kalujer ozga, kako su i dosad toliki otišli. Pak ne znan jesu li i kad vinča onde / Bole je da jin ja dan policu da se vinčaju u svoga popa nego nikad / Parok do(n) Tome Sikirić.*

⁷⁷ HR, AZDN, f. 17, SNB, ženidbeni spisi, 17/2, (kurzivna glagoljica): *Mnogo pripoštovani go(spodine) vikariu / Dajemo na znane vašoi milosti da se je prigodio jedan kaz' da sam ga naša ovih dana u bolesti od jednoga čovika koi ima ženu i ima četire sina i dvi čeri i jedna je udana a ovi je čovik iz Česeravini i nije vinčan jošte kaže da je stao na Bruvnu dekt godišta pak je došao k Novomu Pridragu i stao je kod Novoga oko pet godišta pak je pošao u Smilčić biti će tri godišća i bio se je pomaka glas od litoske da nije vinčan i ja san mu govorio očito i na i(s)povidi a on se je kleo nije istina što judi govore a sada ga je gospodin Bog poho-dio s teškom bolešću i ositova je na ispovidi u bolesti a tomu ima blizu trideset godišća da stoi tako i prima sveti sakramenti a sada moli da se kako može vinčati skrovito ja biuh došao do vas s vami se razgovoriti vele drage vole ali ne mogu Bog znade da me boli noga. A sada mi zapovidite što imam učiniti i pozdravljam vašu milost sarcem lubeznivim / U Nadinu na devet setembra 1728 / Vaš sluga don Ivan Milišić.*

žene bile ravnopravan sudionik u radu mješovitih bratovština osim u njihovim upravnim tijelima.⁷⁸

Pregledala sam matične knjige za sljedeće župe i došla do sljedećih rezultata. Za župe Sutomišćica (koja je do 1770. godine obuhvaćala mjesta Preko, Poljanu i Sutomišćicu),⁷⁹ Kali,⁸⁰ Lukoran,⁸¹ Ugljan,⁸² Brbinj⁸³ i Tkon⁸⁴ nije upisano niti

⁷⁸ O položaju žena na zadarskome području više u: Franov-Živković, "Društvena slika ugljanskih sela"; Ista, "Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu"; Ista, "Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije (Fume) u Sutomišćici na Otoku Ugljanu u 18. st.", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 27 (2009): 165-227; Ista, "Prezimana mjesta Pakoštane", 59-92; Ista, "Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku na otoku Ugljanu u 18. st. i 19. st.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 52 (2010): 231-259; Ista, "Bratovština (skule) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubnjanima u 18. stoljeća", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 53 (2011): 163-187; Ista, "Bratovštine (skule) župe Sv. Mikule na utoku Istu u 18. st. i 19. st.", u: *Otoci Ist i Škarda*, ur. Josip Faričić (Zadar: Sveučilište u Zadru; Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije; Matica hrvatska – Ogranak u Zadru; Hrvatsko geografsko društvo, Zadar, 2010): 271-289; Ista, "Uloga crkvenih bratovština u svakidašnjem životu Velog Rata, Verone i Polja u 17. i 18. stoljeću", u: *Veli Rat*, ur. Josip Faričić (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013), 291-308; Ista, "Obitelj u pjesmi 'Dvije žene Ugljanske'", *Slovo Rogovsko* (2013): 4-7; Roman Jelić, "Društveni život i položaj žene u Malom Ižu", u: *Život otočanke*, ur. Jasenka Lulić Štović (Zadar: Narodni muzej Zadar, 2002), 37-48; Jelić, "Zadarsko nahodište", 213-289; Vilma Pezelj, "Naznake pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 43 (2006), br. 3-4: 523-551; Ista, "Žene u bratovštinama srednjovjekovnih dalmatinskih gradova", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 47 (2010), br. 1: 155-173; Ista, "Neki elementi pravnog položaja žene u Rapskom statutu iz 14. st.", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 48 (2011), br. 1: 73-87; Lovorka Čoralić, "Izvori i literatura o bratovštinama u Dalmaciji od srednjeg vijeka do pada mletačke republike", *Croatia Christiana periodica* XV (2011), br. 27: 88-96; Alojz Štoković, "Bratovštine na istočnoj obali Jadrana, Prilog proučavanju socijalne povijesti na Sredozemlju od XI. do XVII. stoljeća", *Vjesnik DAR* 47-48 (2006-2007): 141-158; Grozdana Franov-Živković, "Madrikula Bratovštine sv. Petra i ss. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima", VII – XII; [1] – [20].; Ista, "Madrikula Bratovštine Blažene Gospe od Začeca u Bibinjama", VII – XVII; Ista, "Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači", VII – XV; Ista, "Glagoljski kvateran Župe sv. Ante u Radošinovcima", VII – XI, [1] – [45]; Ista, "Bratovštine župe sv. Mihovila u Vrsima", *Zbornik Vrsi* (u tisku).

⁷⁹ HR, DAZd, f. 378, MK, Inv. broj: 1245, 1248/A, 1251, *Glagoljska matica krštenih*, Sutomišćica, 1739. – 1825.; *Glagoljska matica vjenčanih*, Sutomišćica, 1747. – 1825.; *Glagoljska matica mrtvih*, Sutomišćica, 1765. – 1825. Godine 1770. mjesto Preko odvaja se u posebnu župu. Vidi u: Franov-Živković, "Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije (Fume) u Sutomišćici", 165-227; Ista, "Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku", 231-259. Nešto ranije počele su se već voditi matice krštenih, a nakon odvajanja župe također matice vjenčanih i umrlih. HR, DAZd, f. 378, inv. br.: 870, 874, 875, Preko, *Glagoljska matica krštenih*, 1765. – 1836.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1770. – 1826.; *Glagoljska matica umrlih*, 1770. – 1827.

⁸⁰ HR, DAZd, f. 378, inv. br. 376, 379, 382, *Glagoljska matica krštenih*, Kali, 1683. – 1825.; *Glagoljska matica vjenčanih*, Kali, 1623. – 1711.; *Glagoljska matica mrtvih*, Kali, 1698. – 1753. Faksimili, transliteracije i analize knjiga objavljene su u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae, volumen IX i XI. Grozdana Franov-Živković, "Glagoljska matica vjenčanih župe sv. Lovrinca u Kalima" i "Glagoljska matica umrlih župe sv. Lovrinca u Kalima", IX – XX; [3] – [25]; III* – XII*; [3]* – [43]*; Ista, "Matična knjiga krštenih župe sv. Lovre u Kalima", VII – XXII; [1] – [201].

⁸¹ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Matica krštenih Lukoran 1590 – 1613*.

⁸² HR, DAZd, f. 378, MK, *Glagoljska matica krštenih Ugljan, 1580. – 1599*.

⁸³ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 134, *Brbinj, glagoljska matična knjiga vjenčanih 1650. – 1808.*; HR, Arhiv HAZU, IV a 80/15 *Glagoljska matična knjiga vjenčanih 1601. – 1610.*; *Glagoljska matica krštenih 1602. – 1612*.

⁸⁴ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 1330, 1331, 1332, *Tkon, glagoljska matica krštenih, 1613. – 1650.*; *Glagoljska matica krštenih, 1666. – 1813.*; *Glagoljska matica krštenih, 1812. – 1844.*; Faksimili, translite-

jedno nezakonito (izvanbračno) dijete. Za Kukljicu⁸⁵ je upisano troje. Na Olibu⁸⁶ ih je od 1565. do 1825. godine osmero. Na Vrgadi imamo dva krštenja u kojima roditelji nisu u braku te dva slučaja u kojima se ne zna otac. U jednome slučaju župnik je zapisao da su roditelji iz Hvara te da su u braku i dodao: *kako mi rekoše jer nije bio siguran da roditelji govore istinu*.⁸⁷ U Matičnoj knjizi krštenih za Molat, Brgulje, Zapuntel i Ist 1657. – 1716. nalazimo jedno izvanbračno dijete koje je izvanbračno rodila zaslužnjena Turkinja,⁸⁸ zatim jedno u izvanbračnoj zajednici u upisu u kojemu je župnik ženu nazvao bludnicom,⁸⁹ zatim dvoje od kćeri došljaka iz Lošinja, koja je također rodila jedno dijete bez poznatoga oca, a nakon toga je jedno rodila u izvanbračnoj zajednici tako da je župnik također u maticu zapisao da je bludnica.⁹⁰ Zanimljiv je primjer Jelene, kćeri Ivana Štamaća iz Punte Bianke (Veloga Rata), koja je bila u braku s Mikulom Mandićem te je u razdoblju od 1720. do 1730. rodila petero djece. Dana 9. rujna 1734. i 25. veljače 1738. godine rađa dvoje izvanbračne djece, najvjerojatnije kao udovica. Iako, u Matici umrlih Molat nema upisa smrti njezinoga muža. U Matici krštenih Molat,

racije i analize knjiga objavljene su u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae, vol XIV; Grozdana Franov-Živković, "Tri glagoljske matice krštenih tkonske župe", VII – XXIII.

⁸⁵ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 547, *Matica krštenih Župe Obračanja sv. Pavla u Kukljici (1731. – 1762.)*. Faksimil, transliteracija i analiza knjige objavljenisu u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae, vol XVI; Grozdana Franov-Živković, "Glagoljska matica krštenih župe Obračanja sv. Pavla Apostola u Kukljici", VII – XVI.

⁸⁶ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 698, 699, 702, 703, 705, *Olib, Glagoljska matica krštenih, 1565. – 1613.; Glagoljska matica krštenih, 1635. – 1650.; Glagoljska matica krštenih, 1650. – 1666.; Glagoljska matica krštenih, 1652. – 1662.; Glagoljska matica krštenih, 1666. – 1668.; Glagoljska matica krštenih, 1743. – 1805.* Faksimili, transliteracije i analize knjiga objavljenisu u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae, vol IV/1, IV/2, V, VI/1, VI/2.; Grozdana Franov-Živković, "Prve glagoljske matice umrlih otoka Oliba," VII – XVIII; Ista, "Prve matice krštenih otoka Oliba," VII – XIX; Ista, "Prve olipske glagoljske matice vjenčanih," VII – XVIII; Ista, "Matična knjiga vjenčanih župe Uznesenja BDM na Olibu 1730. – 1821", VII – XVI; Ista, "Matična knjiga krštenih župe Uznesenja BDM na Olibu 1743.-1805", VII – XVI.

⁸⁷ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Vrgada, Glagoljska matica krštenih, 1651. – 1832.; Glagoljska matica umrlih, 1761. – 1777.*; Blaž Jurišić, "Glagoljski spomenici otoka Vrgade", *Rad JAZU* 327 (1962): 85-184.

⁸⁸ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist, *Glagoljska matica krštenih 1657. – 1716.: 1692 na 16 miseca novembra / Ja pop don Šimun Šibuda parohijan ove crkve sv. Marije od Molata karstih divičicu rojenu na 14 jistoga miseca rojenu od žene Turkinje sužnjice u portu od Molata kojoj postavih Katarina biše kumi Paron Frane de Zuvano Termara iz Jakina i Katarina Žentilića iz Molata.*

⁸⁹ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist, *Glagoljska matica krštenih 1657. – 1716.: 1697 na 17 zenara / Ja pop don Šimun Šibuda parohijan ove crkve sv. Marije od Molata karstih divičicu rojenu na 10 rečenoga miseca hćer Matija Žentiličića i od žene njegove bludnice Kate hćere Matija Pešušića iz Solin kojoj ime postavih Antona biše kumi Šimun Mandićev i Matija Mandićeva.*

⁹⁰ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist, *Glagoljska matica krštenih 1657. – 1716: 1700 na 21 miseca zunja / Ja pop don Matija Matezić iz Molata z dopušćenjem pošt. gosp. parohijana karstih divičicu rojenu na 21 jistoga miseca hćere od Antone hćere pok Tomasa Čikolina iz Maloga Lošinja a od oca nepoznatoga kojoj ime postavih Margarita biše kumi don Pava Šibudin iz Žmana a kuma Kata Abelica iz Molata Borina; 1705 na 26 setenbra / Ja pop don Šimun Šibuda parohijan ove crkve sv. Marije od Molata karstih ditića rojena na 24 istoga miseca sina Mikule Žentiličića i od žene bludnice Antone hćere Tomasa Mikolića iz Lošinja Maloga komu ime postavih Matija biše kumi don Pava Šibuda i Mare Španića.*

Brgulje, Zapuntel i Ist 1716. – 1820. nalazimo dvanaestero izvanbračne djece u razdoblju od 1657. do 1820. godine.⁹¹ Nakon odvajanja župe Ist od župe Molat⁹² – zbog nedostatka matičnih knjiga iz toga kasnijeg razdoblja – ne možemo znati koliko je u to vrijeme na Istu bilo izvanbračne djece. Na Ravi⁹³ ima nekoliko izvanbračne djece 1614. – 1825., s prekidom na početku 18. stoljeća (nedostaju knjige za ovo razdoblje). Zanimljiv je slučaj u obitelji de Dominis (plemićka obitelj s Raba). Muški član obitelji de Dominis “udaio” se na Ravu u veleposjedničku obitelj Cimelić iz 15. stoljeća (1457. godine). U kasnijim maticama članovi obitelji upisivani su kao Čmelić i kao Dominis. Danas postoji obitelj Čmelić, ali preko ženske loze jer se jedna Čmelićka u 18. stoljeću udaje za osobu iz obitelji Hriha (kolona). Mara Flurina je s Mikulom de Dominišom rodila više djece (on je bio u braku s Klarom de Dominis), a prije toga imala je izvanbračnu kćer Ursu s don Jurjem Stipanićem. Ista Mara Flurina više se puta pojavljuje kao kuma na krštenjima ravske djece, što pokazuje da je bila ugledna žena u svojoj zajednici bez obzira na činjenicu (ili baš zbog toga) da je bila ljubavnica – najprije ravskoga svećenika, a kasnije i veleposjednika. Na području župe Božava⁹⁴ (Božava, Zvirinac, Veli Rat, Verunić, Soline i Polje) upisano je šestero izvanbračne djece,⁹⁵ a

⁹¹ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist 1716. – 1820. Dat ću samo jedan primjer. 1720 na 23 luja / Ja pop don Šimun Šibuda parohijan ove crkve sv. Marije od Molata karstih ditića rojena na 22 istoga miseca, od oca nepoznata i od matere Mare, kćere Jurja Žentiličića zvani Bašić, komu ime postavih Ivan. Biše kumi: Marko Plazičev i Mande Pešušića.

⁹² Ist je postao župa tek 1727. godine. (HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, *Glagoljska knjiga dobara crkve Sv. Mikule u Istu, 1710. – 1854.*). Na početku knjige je zapisan podatak da je 1727. promijenjen status Ista od kapelanije u župu (parokija): 1727 na 28 luja kada se učini parokija na Istu a budući prija kapelanija i bih tada kapelan ja don Ivan Smolijan a pak nastah i parohijan a služih za kapelana godišć (...) 27, a do tada su se upisi rođenih, vjenčanih, umrlih i krizmanih vodili najprije u Molatu, a onda zajedno s mjestima Brgulje i Zapuntel u evidenciji župe Zapuntel (HR, AZDN, f. 43, ZMK, Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist: *Glagoljska matica (krštenih, krizmanih, vjenčanih, umrlih) 1579. – 1650.*; Molat, Brgulje, Zapuntel, Ist: *Glagoljska matica krštenih od god. 1699. – 1836.*). Nakon što se mjesto odvojilo u posebnu župu, bilo je potrebno voditi i samostalnu evidenciju, koja je nakon ovoga razdoblja uglavnom nestala (ostala je samo Knjiga krizmanih i pričešćenih te godar); Grozdana Franov-Živković, “Bratovštine (skule) župe Sv. Mikule na otoku Istu”, 271-289; Ista, “Povijesna demografija Ista i Škarde”, 395-429.

⁹³ AZDN, HR, f. 43, ZMK, bez signature, Rava, *Glagoljska matica: krštenih (1613. – 1642.), vjenčanih (1613. – 1635.), umrlih (1613. – 1648.) i krizmanih (1618. – 1635.); Glagoljska matica krštenih, 1772. – 1828.; Glagoljska matica vjenčanih, 1779. – 1828.; Glagoljska matica umrlih, 1737. – 1830.; Glagoljski ventarij od duš, 1657. – 1809.* Faksimili, transliteracije i analize svih matičnih knjiga i knjiga bratovština za otok Ravu su u tisku u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae; transliterirala: Grozdana Franov-Živković, popratni članci (analize matičnih knjiga i knjiga bratovština) su sljedeći: “Glagoljski rukopisi otoka Rave”, “Rodoslovlja Ravskih obitelji”, “Bratovštine crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije na otoku Ravi”, “Svakidašnji život na Ravi i poštivanje običaja ispunjavanja zadužbina (laša, legata) ravskog stanovništva”, “Fatevićev zbornik duhovnog štiva”, Ista, “Stanovništvo otoka Rave”, 447-471.

⁹⁴ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 118, 119, 120, 1149, Božava, *Glagoljska matica krštenih, 1740. – 1832., Glagoljska matica vjenčanih, 1738. – 1832., Glagoljska matica umrlih, 1738. – 1832.; Soline, Glagoljska matica krštenih, 1793. – 1863.*; HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Veli Rat, *Glagoljska matica umrlih, 1731. – 1737.*; Grozdana Franov-Živković, “Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama”, 365-408.

⁹⁵ U Matici rođenih zabilježena su dva izvanbračna djeteta u Velom Ratu. Prvo je bilo kršteno 8. listopada 1772. (rođeno 1. listopada), a nazvano Mihovil, od majke Urse Štamaća, a nepoznatog oca. Dana 5. studenoga 1786. kršten je Šimun (rođen 23. listopada), vanbračno dijete Katarine Maletić iz Punte Bijanke i nepo-

najzanimljiviji je primjer iz Verunića (Verone). Dana 18. listopada 1765. krstilo se izvanbračno dijete Luka, kojemu piše: *ditić od Kate Stipanove iz Verone od oca neznanoga a ona budući hćer od neznanoga oca i matere Jerka mulica*. Dakle, radi se o ženi koja je i sama izvanbračno dijete (čak joj je i majka *mulica*), a koja je osuđena na istu sudbinu da rodi izvanbračno dijete, što ujedno pokazuje i njezin težak socijalni i društveni položaj u selu. Na ovih nekoliko primjera iz Molata, Rave i Verunića vidimo da je položaj žene koja je rodila izvanbračno dijete ovisio o društvenome položaju djetetova oca.

Na kopnu je bila sasvim druga situacija. U mjestima gdje su matice sačuvane za 18. stoljeće, kao u slučaju Bibinja ili Sv. Filipa i Jakova, vidimo povećan broj izvanbračne djece. Dakle, u priobalju (na primjer Bibinje)⁹⁶ imamo i kombinaciju rodbinskih brakova, ali ima i devetnaestero izvanbračne djece u razdoblju od 1713. do 1825. godine, između ostaloga i djece ostavljene na pragu (dvoje) za koje se ne znaju roditelji i koja su dana u zadarsko sirotište. Javljaju se zaprike od poštenosti (život u konkubinatu s oženjenim muškarcem ili su roditelji naknadno vjenčani nakon što žena rodi nekoliko izvanbračne djece). U tim slučajevima otac je bio poznat, a roditelji su se naknadno vjenčali (na primjer Marija, rođena 12. kolovoza 1823., dijete Šimice Elmine i Krste Vukića iz Arbanasa, koji su vjenčani 14. veljače 1825. godine). Tada su djeca po zakonu naknadno bivala ozakonjena.⁹⁷ Postoje i dva slučaja krštene djece, za koju se ne zna tko su im bili roditelji. U mnogim je slučajevima navedeno da otac nije poznat, to jest da majka nije željela (ili nije smjela) otkriti identitet djetetova oca. Postoji jedan slučaj da je izvanbračna majka, koja nije htjela ili smjela odati očev identitet, dijete dala u zadarsko nahodište (*piatad*). Kasnije su se ta djeca davala u hraniteljske obitelji uglavnom na zadarskim otocima. Bilo je slučajeva da je žena ostajala trudna više puta s oženjenim muškarcem. Cvita Morova odnosno Hlibova tri je puta zatrudnila s Lovrom Ćokom (iz Kukljice), a on je od 16. lipnja 1740. bio u braku s Anicom Baranovom, udovicom pokojnoga Tome Radića iz Iža. Ista Cvita Morova ili Hlibova ostala je trudna prije toga s Mihom Šišom, rečenim Radom, kojega je ubio jedan Arbanas. Prije svoje smrti Rade Šiša zatražio je da se vjenčaju jer mu je zaručnica ostala trudna.⁹⁸ Matija zvana Marza Romičina rodila je dvoje djece u braku sa Šimom Burmetićem, rečenim Romičinom. 17. kolovoza 1769. bio je kršten Jakov, a 17. srpnja 1772. Ilija. Njihovo vjenčanje nije upisano u Maticu vjenčanih iako u maticama krštenih za djecu piše da su bili zakoniti zaručnici. Možda je Marza bila iz nekoga drugog mjesta i ondje je bilo obavljeno vjenčanje. Suprugova smrt nije

znata oca. U Veroni je zabilježeno više vanbračne djece. Martin, sin Kate Mikule Konadidića, od nepoznatog oca, rođen je u Stipurinovoj kući 9. studenoga, a kršteno je 24. studenoga 1762. Dana 20. kolovoza 1786. bio je kršten Jakov (rođen 20. srpnja), sin Lucije Božulić iz Verone, a od nepoznata oca. Grozdana Franov-Živković, "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama", 365-408.

⁹⁶ Vidi bilješku 58.

⁹⁷ Vlačić, *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo*, 155, čl. 125.

⁹⁸ Vidi bilješku 30.

bila upisana u Maticu umrlih, ali već 24. rujna 1776. godine Marza rađa nezakonito dijete. Dana 24. rujna 1776. kršten je njezin sin, kojemu nije upisano ime „od matere Marze Romičine Matie rečene Marze a ot(a)c nie zakonit“i.

Ovo pokazuje i težak položaj udovica.

Dublje u kopnu (na području bivše Ninske biskupije) javlja se veći broj zaprika od poštenosti odnosno nalazimo veći broj otmica djevojaka. U samim maticama (bar onima koje su ostale i onima koje sam uspjela obraditi) ima malo izvanbračne djece jer su se očito veze nakon otmice pozakonile, a prije djetetova rođenja roditelji su se vjenčali. Drugi je problem što nema knjiga. Tako u sačuvanim knjigama za Goricu – Raštane⁹⁹ ima dvoje izvanbračne djece, za Galovac jedno¹⁰⁰, Prkos – Škabrnja ima jedno u kojemu je upisano da je dijete rođeno u bludu te da je majka bludnica¹⁰¹, u Arbanasima¹⁰² nema upisane nezakonite djece, u Bokanjcu nema upisane nezakonite djece,¹⁰³ u Visočanima nema,¹⁰⁴ u Novigradu u jednoj transliteriranoj matici nema,¹⁰⁵ u Vrsima ima troje,¹⁰⁶ u Filipjakovu trinestoro,¹⁰⁷ a u Privlaci¹⁰⁸ i Briševu (Grusima) dvoje.¹⁰⁹

Zaključak

Na zadarskom području sačuvan je velik broj glagoljskih matičnih knjiga od vremena nakon Tridentskoga koncila od 1565. do 1825. godine kada su se počele voditi tabelarne matice. U članku su obrađene zapreke za sklapanje braka kroz matične knjige vjenčanih, ali i ostale matične knjige koje sadrže podatke o vjenčanjima

⁹⁹ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Gorica – Raštane - Krnčina, *Glagoljska matica krštenih*, 1678. – 1745.; *Glagoljska matica krštenih*, 1754. – 1829.

¹⁰⁰ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Galovac, *Glagoljska matica krštenih*, 1768. – 1801.

¹⁰¹ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 919, Prkos - Škabrnja, *Glagoljska matica krštenih*, 1718. – 1734.; Vidi bilješku 71. Grozdana Franov-Živković, "Glagoljica u Prkosu i Škabrnji", 94-95.

¹⁰² HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 1, 2, Arbanasi, *Latinička matica krštenih*, 1757. – 1812.; *Latinička nota krštenih*, 1769. – 1836.

¹⁰³ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 1623, Bokanjac, *Glagoljska matica krštenih*, 1692. – 1820.

¹⁰⁴ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Visočani, *Latinička matica krštenih župe Visočani* 1786 – 1839.

¹⁰⁵ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 669, Novigrad, *Matica krštenih* 1720. – 1759.

¹⁰⁶ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Vrsi, *Glagoljska matica krštenih*, 1717.- 1812.

¹⁰⁷ HR, DAZd, f. 378, MK, inv. br. 272, Sveti Filip i Jakov, *Glagoljska matica krštenih*, 1659. – 1827.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1773. – 1826.; članak: Juran, "Stanovništvo Sv. Filipa i Jakova", 24, 25: 1702 na miseca agusta na 4 ja do(n) Nikola Kužinović parohijan crikve s(veto)ga Mihovila u Sv. Filip i Jakovu / I tako mi se prigodi da doidoše ovde u ovo misto jedan brod od Visa i (u) nemu Lukra Voikovića noseća koja ovde porodi ditića koi je učinjen u bludu / ja sam ga isti do(n) Nikola krstija na 6 istoga miseca komu e ime Anton / Biše kumi Mate Desković iz Visa i Jerka Baičevića iz Sv. Filip i Jakova.

¹⁰⁸ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Privlaka, *Glagoljska matica krštenih*, 1751. – 1752.; Viktorija Kopunić, Ivica Vigato, "Privlačka glagoljska matica krštenih (1751. – 1752.)", *Slovo rogovsko* 1 (2013): 54-58.

¹⁰⁹ HR, AZDN, f. 43, ZMK, bez signature, Briševo (Grusi), *Glagoljska matica krštenih*, 1631. – 1646. Transliteracije, faksimili i analize matica objavljeni su u nizu Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertina, vol. XV., Franov-Živković Grozdana, "Matične knjige i Godar župe Grusi", u: *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih župe Gospe od Ružarija u Grusima* 1613. - 1824., priredio Pavao Kero (Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar, 2014), VII – XXIV.

te kroz prateću dokumentaciju potrebnu za sam čin i upis vjenčanja, koja je ostajala u župnim arhivima. Tako se dozvole za sklapanje braka daju u sljedećim slučajevima: rodbinski odnos odnosno krvno srodstvo, duhovno srodstvo te srodstvo po tazbini, zakonsko srodstvo, zajednički život prije braka, sklapanje braka udovca ili udovice, sklapanje braka različitih vjeroispovjesti, sklapanje braka maloljetne osobe, sklapanje braka osobe iz druge biskupije, oslobođenje od tri napovidi, dozvola da se mladenci mogu vjenčati u ženikovoju župi. U članku se analizira učestalost zapreka za sklapanje braka u raznim dijelovima zadarskoga područja, otocima, priobalju i zadarskome zaleđu.

Razlika je u vrstama zapreka između kopnenoga te otočkoga i priobalnoga dijela zadarskoga područja. U zadarskome zaleđu prilikom turskih osvajanja pristiglo je novo stanovništvo ili je jačao utjecaj njihovih običaja. Na otočno-priobalnome dijelu – gdje je ostalo živjeti staro stanovništvo, koje je sačuvalo i svoje stare običaje (po starohrvatskome običajnom pravu) – najčešća je zaprika od rodbine, po prijateljstvu, a nešto i po *mliku* jer je bilo veliki broj djece iz nahodišta. To nam pokazuje da su brakovi bili uglavnom dogovoreni.

Na osnovi analize glagoljskih matičnih knjiga došlo se do zaključka da je na otocima bio veći broj brakova među rodbinom te dogovorenih brakova, malo izvanbračne djece odnosno malo zajedničkoga života prije sklapanja braka te nije pronađena niti jedna otmica. Na priobalnome dijelu ima nešto brakova među rodbinom, više zajedničkoga života prije sklapanja braka te više izvanbračne djece, ali ni ovdje nisam pronašla niti jednu otmicu. U zadarskome zaleđu, posebno u selima koja su neko vrijeme bila pod turskom vlašću, pojavljuje se novi običaj otmice nevjeste (župnici to zapisuju kao ženidbu na turski način), veći broj slučajeva zajedničkoga života prije braka, a po sačuvanim ostacima matica može se vidjeti da ima i izvanbračne djece. Osim običaja otmice pojavljuje se i običaj davanja novca ili darova obitelji mlade odnosno kupnje nevjeste.

Na osnovi ovoga kao i ranijih istraživanja može se zaključiti kako je položaj žena na otocima i u priobalju bio drugačiji nego u zadarskome zaleđu. Zbog čestih izbjivanja muškaraca (na moru ili u vojsci) otočanke su često bile glave obitelji (što se može vidjeti po popisima stanovništva i raznim drugim popisima), zarađivale su i imale svoj novac, to jest imale su svoju imovinu (što se vidi po oporukama), aktivno su sudjelovale u radu bratovština, sređivale obiteljsku dokumentaciju kod zadarskih vlasti, odlazile na hodočašća i ostalo. Na žalost, u izboru bračnoga partnera u većini slučajeva nisu mogle sudjelovati, ali su u istome položaju bili i muškarci jer je i jednome i drugome bračnoga partnera birala obitelj. U priobalju je situacija bila poput ove na otocima, s time da su žene često same birale životnoga partnera u konkubinatu pa čak i po cijenu da dobiju izvanbračnu djecu i budu osuđene. Ipak, osuda je bila vjerojatno manja od one koju bi doživjela žena na otoku u slučaju da rodi izvanbračno dijete. U zadarskome zaleđu žene su bile slobodnije birati bračnoga partnera (zajednički život prije braka), ali i u velikoj opasnosti da budu prisiljene na brak preko otmice ili da ih proda vlastita obitelj.

Izvori

Državni arhivu u Zadru (DAZd), fond 378, Matične knjige (MK):

Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739. – 1825., inv. br. 1245.

Glagoljska matica vjenčanih, Sutomišćica, 1747. – 1825., inv. br. 1248/A.

Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765. – 1825., inv. br. 1251.

Glagoljska matica krštenih, Kali, 1683. – 1825., inv. br. 376.

Glagoljska matica vjenčanih, Kali, 1623. – 1711., inv. br. 379.

Glagoljska matica mrtvih, Kali, 1698. – 1753., inv. br. 382.

Glagoljska matica krštenih, Ugljan, 1580. – 1599., inv. br. 1621.

Glagoljska matica krštenih, Kukljica, 1731. – 1762., inv. br. 547.

Glagoljska matica umrlih, Olib, od godine 1649. do 1668., inv. br. 702.

Glagoljska matica umrlih, Olib, od godine 1716. do 1771., inv. br. 703.

Glagoljska matica krštenih, Olib, od godine 1565. do 1613. / 1618. – 1663. / *vjenčanih* 1566. – 1613. / 1613. – 1650. / 1671. – 1691., inv. br. 705.

Glagoljska matica vjenčanih, Olib, 1649. – 1680., inv. br. 698.

Glagoljska matica vjenčanih, Olib, 1730. – 1821., inv. br. 699.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1565. – 1613., inv. br. 688.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1635. – 1650., inv. br. 689.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1650. – 1666., inv. br. 690.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1652. – 1662., inv. br. 691.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1666. – 1668., inv. br. 692.

Glagoljska matica krštenih, Olib, 1743. – 1805., inv. br. 693.

Glagoljska matica krštenih, Tkon, 1613. – 1650., inv. br. 1330.

Glagoljska matica krštenih, Tkon, 1666. – 1813., inv. br. 1331.

Glagoljska matica krštenih, Tkon, 1812. – 1844., inv. br. 1332.

Matica krštenih, Novigrad, 1720. – 1759., inv. br. 669.

Glagoljska matica krštenih, Sv. Filip i Jakov, 1659. – 1827., inv. br. 272.

Glagoljska matica vjenčanih, Sv. Filip i Jakov, 1773. – 1826., inv. br. 275.

Glagoljska matica krštenih, Božava, 1740. – 1832., inv. br. 118.

Glagoljska matica vjenčanih, Božava, 1738. – 1832., inv. br. 119.

Glagoljska matica umrlih, Božava, 1738. – 1832., inv. br. 120.

Glagoljska matica krštenih, Soline, 1793. – 1863., inv. br. 1149.

Glagoljska matica krštenih, Preko, 1765. – 1836., inv. br. 870.

Glagoljska matica vjenčanih, Preko, 1770. – 1826., inv. br. 873.

Glagoljska matica umrlih, Preko, 1770. – 1827., inv. br. 875.
Glagoljska matica krštenih, Prkos – Škabrnja, 1718. – 1734., inv. br. 919.
Latinička matica krštenih, Arbanasi, 1757. – 1812., inv. br. 1.
Latinička nota krštenih, Arbanasi, 1769. – 1836., inv. br. 2.
Latinička matica vjenčanih, Arbanasi, 1734. – 1827., inv. br. 7
Latinička matica umrlih, Arbanasi, 1734. – 1828., inv. br. 11
Glagoljska matica krštenih, Bokanjac, 1692. – 1820., inv. br. 1623.
Glagoljska matica vjenčanih, Bokanjac, 1636. – 1829., inv. br. 1624.
Glagoljska matica umrlih, Sukošan, 1658. – 1759., inv. br. 1212.
Glagoljska matica umrlih, Sukošan, 1765. – 1799., inv. br. 1213.
Glagoljska matica umrlih, Sukošan, 1800. – 1826., inv. br. 1214
Glagoljska matica umrlih, Pašman, 1607. – 1612., inv. br. 797.
Glagoljska matica umrlih, Pašman, 1686. – 1853., inv. br. 798.
Glagoljska matica umrlih, Pašman, 1606. – 1643.; 1613. – 1650., inv. br. 800.
Glagoljska matica vjenčanih, Brbinj, 1650. – 1808., inv. br. 134.
Matica umrlih, Pakoštane, 1825. – 1831., inv. br. 789.

Arhiv Zadarske nadbiskupije (AZDN), fond 43, Zbirka matičnih knjiga (ZMK), bez pojedinačnih signatura

Glagoljska knjiga godova, Sutomišćica, 1730. – 1840.
Glagoljski Godovi mrtvih, Kali, 1680. – 1873.
Glagoljski Godovnik prepisan god. 1790., Preko
Glagoljska matica krštenih, Bibinje, 1713. – 1825
Glagoljska matica vjenčanih, Bibinje, 1714. – 1825.
Glagoljska matica umrlih, Bibinje, 1713. – 1825.
Glagoljska matica krštenih, Lukoran, 1590. – 1613.
Glagoljska matica krštenih, Rava, 1613. – 1642.
Glagoljska matica vjenčanih, Rava, 1613. – 1635.
Glagoljska matica umrlih, Rava, 1613. – 1648.
Glagoljska matica krizmanih, Rava, 1618. – 1635.
Glagoljska matica krštenih, Rava, 1772. – 1828.
Glagoljska matica vjenčanih, Rava, 1779. – 1828.
Glagoljska matica umrlih, Rava, 1737. – 1830.
Glagoljski ventarij od duš, Rava, 1657. – 1809.

- Glagoljska matica krštenih*, Galovac, 1768. – 1801.
- Glagoljska matica krštenih*, Gorica – Raštane – Krnčina, 1678. – 1745.
- Glagoljska matica krštenih*, Gorica – Raštane – Krnčina, 1754. – 1829.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Gorica – Raštane – Krnčina, 1676. – 1729.; 1741. – 1742.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Gorica – Raštane – Krnčina, 1746. – 1827.
- Glagoljska matica umrlih*, Gorica – Raštane – Krnčina, 1753. – 1823.
- Glagoljska matica krštenih*, Privlaka, 1751. – 1752.
- Latinička matica vjenčanih*, Privlaka, 1764. – 1784.
- Matična knjiga umrlih*, Privlaka, 1721. – 1822.
- Matična knjiga krštenih*, Visočane, 1786. – 1839.
- Latinička matica vjenčanih*, Visočane, 1747. – 1838.
- Latinička matica umrlih*, Visočane, 1712. – 1839.
- Glagoljska matica krštenih*, Vrgada, 1651. – 1832.
- Glagoljska matica umrlih*, Vrgada, 1761. – 1777.
- Glagoljska matica krštenih*, Vrsi, 1717. – 1812.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Vrsi, 1725. – 1803.
- Glagoljska matica umrlih*, Vrsi, 1721. – 1828.
- Glagoljska matica krštenih*, Briševo (Grusi), 1631. – 1646.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Briševo (Grusi), 1613. – 1630.
- Glagoljski matica vjenčanih*, Briševo (Grusi), 1765. – 1824.
- Glagoljski dio godara*, Briševo (Grusi), XVIII. – XIX. stoljeće
- Glagoljska matica umrlih*, Pakoštane, 1784. – 1839.
- Glagoljska matica umrlih*, Veli Rat, 1731. – 1737.
- Glagoljska matica krštenih*, Rava, 1613. – 1642.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Rava, 1613. – 1635.
- Glagoljska matica umrlih*, Rava, 1613. – 1648.
- Glagoljska matica krizmanih*, Rava, 1618. – 1635.
- Glagoljska matica krštenih*, Rava, 1772. – 1828.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Rava, 1779. – 1828.
- Glagoljska matica umrlih*, Rava, 1737. – 1830.
- Glagoljski ventarij od duš*, Rava, 1657. – 1809.
- Glagoljska matica vjenčanih*, Mali Iž, 1765. – 1826.
- Matica vjenčanih*, Vir, 1825. – 1858.
- Secretum matrimonium* 1752. – 1811.

Fond 17, Spisi Ninske biskupije (SNB), posebne kutije, glagoljica I-V; kutije 1-57.
Fond 16/4: *Atti matrimoniali*, 1757./1932., 5 knjiga i 20 svežnjeva; *Casi matrimoniali* (Ženidbeni slučajevi) – Razvodi i poništenja 1757. – 1811. (tri svežnja); *Tribunale ecclesiastico matrimoniale* (Crkveni ženidbeni sud) 1857. – 1871. (tri svežnja), *Dispense matrimoniali* (oprosti ženidbenih smetnji) 1829. – 1906. (četiri svežnja i dvije knjige) te *Libri matrimonialium* (predmetne knjige) 1752. – 1846. (tri knjige).

HR, Arhiv HAZU, Zagreb

Glagoljska matična knjiga vjenčanih 1601. – 1610.; *Glagoljska matica krštenih 1602. – 1612.*, br. IV a 80/15

Fatevićev Zbornik duhovnog štiva 1617., br. IV. a 124.

Literatura

Barada, Miho. *Starohrvatska seoska zajednica*. Zagreb: JAZU, 1957.

Čoralić, Lovorka. "Izvori i literatura o bratovštinama u Dalmaciji od srednjeg vijeka do pada mletačke republike". *Croatica Christiana periodica* XV (1991), br. 27: 88-96.

Čunčić, Marica. "Glagoljska matica krizmanih iz Banja". *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 44 (2002): 99-108.

Franov-Živković, Grozdana. *Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu u razdoblju od 17. do 19. st.* Sv. Filip i Jakov: Mjesni odbor Sv. Filip Jakov, 2013.

Franov-Živković, Grozdana. "Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije (Fume) u Sutomiščici na Otoku Ugljanu u 18. st.". *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* 27 (2009): 165-227.

Franov-Živković, Grozdana. "Prezimana mjesta Pakoštane u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljske knjige duša". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 55 (2013): 59-92.

Franov-Živković, Grozdana. "Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku na otoku Ugljanu u 18. st. i 19. st.". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 52 (2010): 231-259.

Franov-Živković, Grozdana. "Bratovština (skule) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubnjanima u 18. stoljeća". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 53 (2011): 163-187.

Franov-Živković, Grozdana. "Stanovništvo otoka Rava na temelju matičnih knjiga i ostalih evidencija ravske župe". U: *Otok Rava*, urednik Josip Faričić, 447-471. Zadar: Sveučilište u Zadru; Razred za prirodne znanosti HAZU; Matica hrvatska – Zadar; Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, 2008.

Franov-Živković, Grozdana. "Bratovštine (skule) župe Sv. Mikule na utoku Istu u 18. st. i 19. st.". U: *Otoci Ist i Škarda*, urednik Josip Faričić, 271-289. Zadar: Sveučilište u Zadru; Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije; Matica hrvatska – Ogranak u Zadru, Hrvatsko geografsko društvo, 2010.

Franov-Živković, Grozdana. "Povijesna demografija Ista i Škarde na temelju glagoljskih matičnih knjiga iz 17. i 18. st., te tabelarnih matica iz 19. st.". U: *Otoci Ist i Škarda*, urednik Josip Faričić, 395-429. Zadar: Sveučilište u Zadru; Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije; Matica hrvatska – Ogranak u Zadru, Hrvatsko geografsko društvo, 2010.

Franov-Živković, Grozdana. "Stanovništvo u Velom Ratu, Polju, Veroni i Solinama od početka 17. do sredine 19. stoljeća". U: *Veli Rat*, urednik Josip Faričić, 365-408. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013.

Franov-Živković, Grozdana. "Uloga crkvenih bratovština u svakidašnjem životu Velog Rata, Verone i Polja u 17. i 18. stoljeću". U: *Veli Rat*, urednik Josip Faričić, 291-308. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013.

Franov-Živković, Grozdana. "Kvateran (knjiga računa) crkve i bratovštine sv. Ante u Radošinovima 1784. – 1795.". U: *Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Glagoljica na biogradskom području*, urednik Vjekoslav Ćosić, 131-148. Biograd; Zadar: Matica hrvatska Zadar; Sveučilište u Zadru; Grad Biograd, 2014.

Franov-Živković, Grozdana. "Nadinski glagoljski spomenici". *Croatica et Slavistica Iadertina* 10 (2014), br. 1: 41-79.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljska Madrikula sv. Jakova u Solinama na Dugom otoku (1750.-1826)". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 51 (2009): 137-159.

Franov-Živković, Grozdana. "Društvena slika ugljanskih sela od 15. do 18. stoljeća prema podacima iz glagoljskih vrela". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2013.

Franov-Živković, Grozdana. "Načini evidentiranja podataka u glagoljskim matičnim knjigama pisanim do 1825. godine na zadarskom području". *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe* 4 (2009): 79-124.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljske oporuke na zadarskom području". *Baščina* 11 (2010): 46-48.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljske madrikule (knjige bratovština) zadarskog područja". *Baščina* 12 (2012): 80-81.

Franov-Živković, Grozdana. "Obitelj u pjesmi 'Dvije žene Ugljanske'". *Slovo Rogovsko* (2013): 4-7.

Franov-Živković, Grozdana. "Glagoljica u Prkosu i Škabrnji". *Baščina* 15 (2014): 94-95.

Jelić, Roman. "Društveni život i položaj žene u Malom Ižu". U: *Život otočanke*, uredila Jasenka Lulić Štorić, 37-48. Zadar: Narodni muzej Zadar, 2002.

Jelić, Roman. "Zadarsko nahodište". *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 10 (1963): 213-289.

Juran, Kristijan. "Stanovništvo Sv. Filipa i Jakova prema župnim maticama od 1658. do 1827. godine". U: *O staroj župi sv. Mihovila u Filipu i Jakovu*, uredili Kristijan Juran, Filip Đinđić, 11-86. Sv. Filip i Jakov: Mjesni odbor Sv. Filip i Jakov, 2009.

Jurišić, Blaž. "Glagoljski spomenici otoka Vrgade". *Rad JAZU* 327 (1962): 85-184.

Kero, Pavao, ur. *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2008.

Kero, Pavao, ur. *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije, drugo izdanje*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, u tisku.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska Matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. – 1825*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 2010.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska Matica vjenčanih župe sv. Roka u Bibinjama 1714. – 1825*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska Matica krštenih župe sv. Roka u Bibinjama 1713. – 1825*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2010.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Tri glagoljske matice umrlih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1613.-1771*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Pet glagoljskih matica krštenih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1565.-1668*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Četiri glagoljske matice vjenčanih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1566. – 1681*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2011.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska matica vjenčanih župe Uznesenja BDM na Olibu 1730. – 1821*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska matica krštenih župe Uznesenja BDM na Olibu 1743.-1805*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska Madrikula bratovštine sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1767*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska matica vjenčanih župe sv. Lovrinca u Kalima od god. 1623. do 1711. i Glagoljska matica umrlih župe sv. Lovrinca u Kalima od god. 1698. do 1753*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljska matica krštenih župe sv. Lovre u Kalima 1683. – 1825*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana, ur. *Glagoljski kvateran Župe sv. Ante u Radošinovicima 1784. – 1795*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Kero**, Marija, ur. *Tri glagoljske matice krštenih župe sv. Tome u Tkonu 1613.-1821*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Kero**, Marija, ur. *Glagoljska Madrikula bratovštine SS. Kuzme i Damjana u Polači 1711. – 1808*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Kero**, Marija, ur. *Glagoljični dio Madrikule Blažene Gospe od Začeca u Bibinjama 1710. – 1892*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2013.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Kero**, Marija, ur. *Glagoljska matica krštenih župe Obraćenja sv. Pavla Apostola u Kukljici 1731. – 1762*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2014.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Kero**, Marija, ur. *Glagoljske matice umrlih Župe Rođenja B. D. Marije u Pašmanu 1606. – 1825*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti; Sveučilište u Zadru, 2015.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Perović** Milan, ur. *Biogradska glagoljska madrikula Bratovštine Uznesenja Blažene Djevice Marije 1720. – 1841*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2012.

Kero, Pavao; **Franov-Živković**, Grozdana; **Ušalj**, Svetko, ur. *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih župe Gospe od Ružarija u Grusima 1613. – 1824*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti, 2014.

Kopunić, Viktorija; **Vigato**, Ivica. "Privlačka glagoljska matica krštenih (1751. – 1752.)". *Slovo rogovsko* 1 (2013): 54-58.

Križman, Mate; **Kolanović**, Josip, ur. *Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563*. Zadar: Matica hrvatska, 1997.

Milić, Zdenko. "Glagoljsko stanje duša i knjiga onih koji se pričešćuju i ispovijaju župe Biograd na moru XVII. I XVIII. stoljeće". U: *Glagoljica na biogradskom području*, urednik Vjekoslav Ćosić, 149-157. Biograd; Zadar: Matica hrvatska Zadar, Sveučilište u Zadru, Grad Biograd, 2014.

Pezelj, Vilma. "Naznake pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru". *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 43 (2006), br. 3-4: 523-551.

Pezelj, Vilma. "Žene u bratovštinama srednjovjekovnih dalmatinskih gradova". *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 47 (2010), br. 1: 155-173.

Pezelj, Vilma. "Neki elementi pravnog položaja žene u Rapskom statutu iz 14. st.". *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 48 (2011), br. 1: 73-87.

Smiljanić, Franjo. "Novi pogledi na običaj biranja seoskog kralja na zadarskim otocima". U: *Zbornik otok Rava*, urednik Josip Faričić, 439-443. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2008.

Smiljanić, Franjo. *Studije o srednjovjekovnim Slavenskim/Hrvatskim institucijama*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2010.

Stipetić, Vladimir; **Vekarić**, Nenad. *Povijesna demografija Hrvatske*. Dubrovnik; Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004.

Štefanić, Vjekoslav. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije I i II*. Zagreb: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1969. – 1970.

Štoković, Alojz. “Bratovštine na istočnoj obali Jadrana, Prilog proučavanju socijalne povijesti na Sredozemlju od XI. do XVII. stoljeća”. *Vjesnik DAR* 47 - 48 (2006 – 2007): 141-158.

Vialova, Svetlana Olegovna. *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića*. Zagreb: HAZU; Ruska nacionalna biblioteka; Staroslavenski institut, 2000.

Vlačić, Ljubomir N. *Austrijsko bračno (ženidbeno i udadbeno) pravo. Ručna knjiga za parohijsko sveštenstvo sviju zakonom priznatih religija ili vjerskih zadruga*. Split: Hrvatska štampalija Trumbić i drugi, 1909.

Vigato, Ivica. *Jezik i pismo najstarije sačuvane silbenske glagoljske matice krštenih*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014.

Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563., Zadar, 1997., knjiga treća, poglavlja XIX., XX., 67.

Marriage Impediments as Presented in Glagolitic Registers and Other Documents from the Zadar Area (1565 – mid-19th Century)

Grozdana Franov-Živković

Institute for Historical Sciences in Zadar

Croatian Academy of Science and Arts

Obala kneza Trpimira 8

23000 Zadar

Croatia

E-mail: grozdanafranovzivkovic@gmail.com

Summary

The article focuses on marriage impediments as identified in marriage registers as well as other registers containing data on weddings, or secondary documents required in order to perform the act and achieve the ratification of marriage, preserved at the parish archives. Special marriage licences thus concerned the following cases: blood relations, spiritual relations and relations-in-law, legal relations, concubinate before marriage, marriage of widows and widowers, marriage of persons of different confessions, marriage of minors, marriage between persons from different dioceses, liberation from the “three mandates”, and permits to perform the wedding in the bridegroom’s parish. The article analyses the frequency of impediments as attested in various parts of the Zadar area: the islands, the littoral, and the hinterland. In the Zadar area, a considerable number of Glagolitic registers have been preserved from the period between the Council of Trent (1565) and 1825, the year in which tabulatory registers were introduced. The article focuses on 102 Glagolitic registers from the 240 that have been found in the Zadar area, as well as a number of secondary documents mentioning various marriage impediments and the position of women in the society, especially in Zadar’s hinterland and the littoral, as well as on the islands.

Keywords: cursive Glagolitic script, registers, marriage impediments, Council of Trent, 16th-19th centuries, Zadar area